

SISTEM POLITIC ȘI RELAȚII JURIDICE

Democrația socialistă și autoconducerea muncitorească în România, coord.:
Ioan Ceterchi, Ion Florea, Aristide Cioabă, București, Edit. politică,
 1981

În dezbaterile științifice contemporane, democrația socialistă se situează în centrul atenției, fie ca obiect de controversă în confruntare cu democrația burgheză, fie ca temă de analiză care își propune găsirea căilor adâncimii și perfecționării sale.

Una din direcțiile fundamentale ale practicii politice a României socialiste, susținută de întreaga activitate a Partidului Comunist Român, o constituie perfecționarea conducerii social-politice, dezvoltarea democrației socialiste, realizarea autentică a dreptului inalienabil al poporului de a exercita puterea de stat, asigurându-se participarea oamenilor muncii la conducerea proceselor economico-sociale. Traducerea în viață a acestor principii a fost însoțită, în ultimii ani, de o serie de măsuri promovate de conducerea de partid și de stat în vederea realizării autoconducerii muncitorești în unitățile socialiste de stat și a generalizării sale la nivelul unităților administrativ-teritoriale.

Asumându-și sarcina studierii configurației democrației socialiste în condițiile realizării autoconducerii muncitorești în România, Institutul de științe politice și de studiere a problemei naționale, din cadrul Academiei „Ștefan Gheorghiu”, a realizat o culegere de studii care își propune și reușește, în bună măsură, să ofere o imagine cât mai cuprinzătoare asupra mutațiilor intervenite în evoluția cadrului instituțional al democrației socialiste, în creșterea eficienței instituțiilor democratice, în exprimarea, tot mai autentică, a intereselor oamenilor muncii în conducerea proceselor economice și sociale, precum și în definirea specificului autoconducerii muncitorești din țara noastră.

La elaborarea acestei culegeri de studii își aduc contribuția activiști de partid și de stat, cadre didactice și cercetători de la Academia „Ștefan Gheorghiu” și de la catedrele de socialism științific din învățământul supe-

rior. Lucrarea se remarcă prin metodologia de abordare a diferitelor aspecte ale democratismului orinduirii noastre și ale autoconducerii muncitorești, care reușește să depășească tendințele pur instituționale de analiză prin accentuarea aspectelor funcționale ale cadrului democratic existent și, mai ales, prin punerea în evidență a unora din tendințele evoluției democrației socialiste în condițiile făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și în perspectiva înaintării României spre comunism.

Un alt centru de interes al acestei lucrări îl constituie diversitatea conținutului său, motivată de multitudinea punctelor de vedere din care poate fi privită tema, precum și de amploarea formelor prin intermediul cărora se asigură participarea oamenilor muncii la conducerea societății. Astfel, culegerea de studii debutează cu analiza fenomenelor de continuitate și discontinuitate în evoluția cadrului instituțional al democrației socialiste (O. Clătici, M. Marian), pentru a insera, apoi, în cuprinsul său, problematica progresului democratic și a democratizării progresului (I. Florea), a autoconducerii muncitorești în mai multe studii realizate de M. Părăluță, A. Bazac, V. Nichita, M. Dumitrescu, I. Florea, I. Bologa, D. Iacob, a controlului muncitoresc (C. Iuga), a rezolvării problemei naționale (L. Lörincz), a rolului sindicatelor în organizarea participării clasei muncitoare la conducerea societății (S. Pavel), a democrației cooperatiste (N. Constantin, V. Hălmăjan), a participării femeilor la conducerea democrației a societății românești contemporane (S. Buzatu), a participării tineretului la conducerea societății noastre socialiste (G. Iovan), a Frontului Democrației și Unității Socialiste (A. Cioabă), a participării maselor la procesul legislativ (I. Ceterchi), a corelației dintre democrația socialistă, umanismul revoluțio-

nar, drepturile și libertățile umane (I. Florea, V. Duculescu, A. Tănase), a pluralismului societății socialiste românești (M. Voiculescu), a participării și conștiinței muncitorești (I. I. Mureșan), pentru a se opri, în final, asupra exigențelor morale de bază ale funcționării democrației socialiste (Gh. Berescu) și asupra definirii locului și rolului Partidului Comunist Român în sistemul democrației noastre socialiste (M. Neagu).

Așa cum rezultă din structura lucrării, o parte importantă a studiilor este consacrată analizei autoconducerii muncitorești, element cu un profund caracter de noutate și originalitate în contextul democrației noastre socialiste al cărui cadru de organizare și funcționare a fost fundamentat juridic în 1978, anii următori caracterizându-se prin măsuri menite să contribuie la perfecționarea sa pe linia creșterii eficienței acțiunilor economice și sociale aflate sub controlul său. În studiile consacrate autoconducerii muncitorești este reliefată concepția Partidului Comunist Român, contribuția originală a secretarului său general, privitoare la înfăptuirea celei mai avansate forme a democrației socialiste și a unei adevărate autoconducere comuniste. Sint, astfel, subliniate, în studiile cuprinse în lucrare, legătura organică dintre socialism și democrație, procesualitatea democrației socialiste, apariția, în cadrul acesteia, a autoconducerii muncitorești, corelațiile dintre stat, democrație și autoconducere, conținutul, formele și metodele autoconducerii muncitorești.

În acest context considerăm că unele din susținerile autorilor sînt susceptibile de discuții în contradicție, menite să contribuie la o mai temeinică fundamentare a concepției românești privind autoconducerea muncitorească. O primă problemă care urmează a fi examinată se referă la conceptul de autoconducere, pe care majoritatea autorilor îl consideră ca principiu de organizare și funcționare a unităților socialiste, asociindu-l fie principiului centralismului democratic, ca element al înfăptuirii laturii sale democratice, fie „exigențelor legice ale noii orînduiri” privitoare la „angajarea nemijlocită a oamenilor muncii în soluționarea tuturor problemelor ce se referă la progresul multilateral al patriei” (p. 83), pentru a se ajunge în acest context, la enunțarea conceptului de autoconducere „la dimensiunea întregului popor” (p. 150). În soluționarea acestei probleme, credem că trebuie să se pornească de la diferența dintre conducerea economică și cea politică, precum și de la necesitatea exercitării acestora la nivelul unităților economice, al unităților administrativ-teritoriale și la nivel național, punîndu-se în evidență ceea ce s-a realizat în fiecare caz în parte și ceea ce urmează a fi realizat în perspectivă. Într-un asemenea

cadru larg, conducerea la nivel național în socialism a fost, este și va fi o autoconducere a națiunii. Iar în spiritul documentelor de partid, al actelor normative, reiese că sensul autentic al autoconducerii muncitorești este dat de „totalitatea formelor și metodelor de conducere colectivă și de luare a deciziilor la nivelul unităților economice” (p. 106) în vederea asigurării autogestiei economico-financiare, urmînd ca acest principiu să guverneze și activitatea de stat la nivelul consiliilor populare, ele fiind împuternicite să asigure autoconducerea, autogestirea și autoaprovizionarea populației din județe, municipii, orașe și comune. În felul acesta, autoconducerea vizează, în etapa actuală, transformări calitative în dirijarea proceselor economico-sociale la aceste nivele, urmînd ca, în viitor, în perspectiva fărîmării societății comuniste, să se valorifice, la nivel național, valențele noi ale autoconducerii. De aceea nu putem fi de acord cu afirmația potrivit căreia „desăvîrșirea autoconducerii socialiste”, „crearea condițiilor pentru trecerea la autoconducerea comunistă” presupune, printre altele, „transformarea statului într-un organism de organizare și conducere a întregii activități economico-sociale și de reglementare a relațiilor sociale” (p. 102), deoarece statul socialist a fost și este un astfel de organism, dar care în perspectiva evoluției societății spre comunism își modifică raporturile cu formele autoconducerii muncitorești, acestea preluîndu-i, tot mai mult, funcțiile și diferitele laturi ale activității sale. Sub acest aspect, credem că ar fi fost necesară o mai bună precizare a raporturilor dintre autoconducere și stat, arătîndu-se că, în etapa actuală de dezvoltare a țării, autoconducerea muncitorească se realizează în cadrul conducerii statale, îmbinîndu-se cu aceasta. O asemenea clarificare ar fi pus, în altă lumină, legătura organică dintre autonomie și centralism, în analiza autoconducerii muncitorești, în contextul aplicării principiului centralismului democratic în orînduirea socialistă

„Autonomia — se arată în lucrare — decalatura democratică a acestui principiu are în vedere faptul că în condițiile procesului de dezvoltare economico-socială nu se pot cuprinde și dirija cu eficiență toate acțiunile de la nivelurile superioare de conducere”... (p. 89). Considerăm că justificarea principiului centralismului democratic în orînduirea socialistă nu poate porni de la asemenea premise. Întrucît în această orînduire conducerea poate și trebuie să o facă cei care produc, în beneficiul lor, la locul de muncă și în colectivitățile rurale sau urbane în care trăiesc, conducerea superioară fundamentîndu-se doar pe imposibilitatea armonizării automate, din oficiu, a autonomiilor funcționale ale unităților locale.

Cu o deosebită competență și spirit analitic sînt analizate în lucrare problemele concrete ale democrației socialiste, modul în care se asigură în cadrul acesteia egalitatea deplină a cetățenilor fără deosebire de naționalitate, în toate domeniile vieții politice, economice, sociale și culturale, participarea oamenilor muncii la procesul legislativ, dîndu-se expresie afirmării autentice a principiului deplinătății și unității puterii poporului. O contribuție distinctă la elaborarea temei au adus-o studiile privitoare la Frontul Democrației și Unității Socialiste, la analiza umanismului revoluționar, a drepturilor și libertăților umane, cel care analizează trăsăturile pluralismului societății socialiste românești și cel consacrat stabilirii locului și rolului Partidului

Comunist Român în sistemul democrației noastre socialiste.

În întregul său, lucrarea reprezintă o contribuție valoroasă la evidențierea transformărilor revoluționare din societatea noastră, fundament pe care se constituie superioritatea democrației socialiste, aptă să umanizeze progresul prin contribuția oamenilor muncii la orientarea sensului său, în beneficiul umanității, în deplin acord cu aspirațiile lor, prin participarea tot mai amplă a maselor populare la conducerea proceselor economico-sociale, prin afirmarea și generalizarea autoconducerii muncitorești.

Ioan Vida

Grigore Geamănu, *Drept internațional public*, vol. I, București, Edit. didactică și pedagogică, 1981

Înscriindu-se într-o arie de preocupări care suscită, datorită interesului său deosebit, o bună primire din partea specialiștilor, ca și din partea unui public larg, interesat în problemele internaționale, recentul tratat *Drept internațional public* (volumul I), se impune ca o apariție editorială valoroasă, servind neîndoiește activității tuturor care lucrează în domeniul relațiilor internaționale și, desigur, în primul rînd, celor cărora le este destinată lucrarea: studenților și cursanților care studiază dreptul internațional. De la prima apariție a *Dreptului internațional contemporan* (1965), lucrările prof. dr. docent Grigore Geamănu, membru al Academiei de Științe Sociale și Politice, s-au impus ca lucrări de referință în literatura română, contribuind la formarea a numeroase generații de studenți.

Întemeindu-se pe o amplă documentare, folosind numeroase surse românești și străine, profesorul Grigore Geamănu înfățișează cit se poate de sugestiv, în primul volum al noului său tratat, o serie de instituții internaționale, învederînd în permanență lupta dintre nou și vechi care se dă în domeniul dreptului internațional, rolul progresist de ansamblu pe care îl are acesta în edificarea unei lumi a păcii, mai bune și mai drepte.

Urmînd o schemă logică, autorul începe prin a prezenta o serie de elemente istorice, legate de formarea și dezvoltarea dreptului

internațional, elemente de natură a demonstra cu pregnanță ce a însemnat el pentru dezvoltarea umanității și perspectivele sale actuale, în condițiile afirmării tendințelor ce se confruntă pe plan mondial. Această trecere în revistă permite autorului să examineze o serie de teorii și concepții care s-au cristalizat în decursul istoriei în legătură cu dreptul internațional și să supună în special criticii acele idei și concepții contrare afirmării finalității progresiste a dreptului internațional contemporan. Într-un fundamentat capitol, autorul analizează trăsăturile definitorii ale dreptului internațional, prilej pentru a delimita raporturile dintre acesta și dreptul intern, dintre dreptul internațional și relațiile internaționale, politica externă a statelor, curtoazia și morala internațională, pentru a detecta izvoarele sale și a sublinia importanța codificării normelor dreptului internațional în procesul dezvoltării sale progresive.

Un bogat capitol al lucrării este consacrat principiilor fundamentale ale dreptului internațional, domeniu de maximă importanță și actualitate, relevîndu-se contribuția României socialiste la dezvoltarea și înfăptuirea principiilor fundamentale ale acestuia.

Capitolul referitor la subiectele dreptului internațional examinează îndeosebi, poziția statelor în raporturile juridice internaționale, analizînd probleme legate de recunoașterea,

succesiunea și răspunderea lor, dar și aspecte legate de participarea la circuitul mondial a altor subiecte ale dreptului internațional, printre care națiunile în lupta pentru independență, insurgenții și belligeranții, organizațiile internaționale. Capitolul privind populația în dreptul internațional examinează în special, colaborarea internațională pentru promovarea drepturilor omului, aspectele de drept internațional ale cetățeniei, regimul juridic al străinilor, răspunderea penală a persoanelor particulare pentru comiterea de infracțiuni internaționale care nu au caracter de crime internaționale. Ultimul capitol, consacrat teritoriului, tratează succesiv teritoriul terestru, fluvial și maritim al statului, marea liberă și spațiul extraatmosferic.

Rod al unui îndelungat efort de cercetare, noua lucrare a prof. dr. docent Grigore Geamănu se remarcă în mod deosebit prin dorința de a oferi cititorului o informare la zi în legătură cu instituțiile internaționale analizate, de a ține mereu în pas studiul dreptului internațional cu noile realizări ale științei și tehnicii, cu teoriile noi care se afirmă în domeniul științei politice. În comparație cu lucrările precedente ale autorului, *Dreptul internațional public* (ediția 1981) relevă elemente noi de sistematizare, o acuratețe deosebită pentru redarea punctelor de vedere reprezentative exprimate în ultimii ani în literatura de specialitate, o receptivitate față de ideile noi emise în literatura română și străină, față de opiniile care se afirmă în discuțiile științifice de specialitate pe plan mondial, în cadrul Comisiei de drept internațional, al unor forumuri științifice din țară și de peste hotare.

Ar fi, desigur, dificil de a enunța aici toate contribuțiile științifice, toate ideile noi pe care autorul le inserie în noua sa lucrare. Am dori să relevăm totuși modul în care sint abordate știința dreptului internațional în epoca contemporană — problematică care înglobează atât concepțiile și tendințele pozitive cât și teoriile contrare afirmării și dezvoltării dreptului internațional (supuse unei critici argumentate) — acele paragrafe ale lucrării în care sint înfățișate trăsăturile specifice, definitorii ale dreptului internațional, care îl fac să se deosebească de dreptul intern, analiza raportului dintre dreptul internațional și alte categorii social-politice internaționale, examinarea problemei sistemului dreptului internațional și a metodelor sale de studiu, clasificarea înedită pe care autorul o oferă cu privire la principiile fundamentale ale dreptului internațional contemporan (pe de o parte „principiile libertății și independenței”, pe de altă, „principiile păcii și securității”), noile dezvoltări în legătură cu instituțiile racunoașterii, succesiunii și răspunderii statelor, situarea problematicii drepturilor

omului în contextul documentelor internaționale actuale, analiza fenomenului terorismului, noile dezvoltări privind dreptul mării ș.a.

Apreciind că, prin înalta sa valoare științifică, prin bogatul său conținut de idei și ampla documentare, lucrarea *Drept internațional public* se impune ca o apariție editorială valoroasă, deosebit de utilă pentru orice specialist, pentru oricine dorește să-și însușească noțiunile de bază ale științei dreptului internațional, considerăm, totodată, că unul dintre cele mai importante merite ale acestei lucrări este și faptul că ridică cititorului numeroase elemente de reflecție, în special în legătură cu dinamica raporturilor dintre dreptul internațional și situația internațională.

Dacă dreptul internațional public reprezintă, așa cum cu multă măiestrie înfățișază autorul, o osatură bine definită de principii și instituții de drept având o largă aplicațiune și o lungă tradiție istorică, întrebarea firească care se pune cititorului este aceea cum se explică, totuși, numeroasele fenomene negative, de acțiune contrare păcii pe care le întreprind anumite state în disprețul dreptului internațional? Fîn analist al relațiilor politice și juridice internaționale, prof. dr. docent Grigore Geamănu relevă, în noua sa lucrare, că dreptul internațional se dezvoltă în condițiile confruntării dintre politica de pace și independență a popoarelor și tendința folosirii forței, a metodelor politicii zonelor și sferelor de influență. Pe drept cuvint, autorul subliniază că „sub influența factorilor care acționează pentru o politică mondială nouă, în dreptul internațional contemporan se accentuează procesul de amplificare și de afirmare a principiilor, normelor și instituțiilor destinate să asigure pacea, libertatea națiunilor, promovarea cooperării multilaterale între ele, a progresului și bunăstării lor” (p. 38—39). Arena unor ample confruntări între nou și vechi, între forțele progresiste și cele retrograde, dreptul internațional se dezvoltă neconținut sub acțiunea acelor forțe noi, care se afirmă în viața internațională și care militază pentru o politică fundamental deosebită în relațiile dintre națiuni, împotriva oricăror privilegii, pentru relații egale și echitabile între toate popoarele lumii. Deosebit de reușită ni se pare, în această privință, corelația pe care autorul o face între tendința spre universalizarea dreptului internațional și întărirea acțiunii sale transformatoare în comunitatea mondială. Pe drept cuvint, autorul remarcă că dreptul internațional al epocii noastre „se transformă dintr-un drept cu aplicare limitată, la anumite continente și popoare, într-un drept cu caracter universal” (p. 38). O asemenea mutație nu înseamnă desigur, numai o extindere a ariei geografice de aplicare a dreptului internațional, dar și

apariția unor principii noi, afluența unor idei și concepții novatoare pe care statele socialiste, țările în curs de dezvoltare, toate forțele înaintate din întreaga lume le aduc în scopul edificării unei noi ordini economice, politice dar și juridice internaționale. Asemenea norme nu reprezintă, evident, o negare a tot ceea ce dreptul internațional a creat mai bun în decursul istoriei, a unor idei și concepte care s-au afirmat din timpurile cele mai vechi, ci dimpotrivă, afirmarea și desăvârșirea lor, cu aportul tuturor membrilor comunității internaționale, în scopul fundamentării obligativității lor egale și neabătute pentru toate popoarele, generalizarea respectului dreptului internațional de către toate popoarele și națiunile lumii. În „confruntarea” dintre ordinea juridică internațională și adversarii săi — cei care încălcă normele și principiile internaționale — avantajul, dovedit de logica istoriei, aparține forțelor majorității omenirii, care pot și trebuie să impună respectul efectiv al normelor de drept, abolirea vechilor practici și metode de dominație, a tuturor formelor de amestec în treburile statelor și popoarelor, asigurând preeminența dreptului asupra forței, respectul egal al principiilor dreptului internațional, de către toți cei care participă la desfășurarea raporturilor internaționale. În acest context ar trebui relevat și faptul că în prezent, se remarcă tot mai mult și fenomenul accentuării influenței pe care o are în asigurarea acțiunii dreptului internațional opinia publică, forțele progresiste din întreaga lume, diferiți factori care acționează pe plan internațional,

care de multe ori reușesc, trecând peste voința unor guverne, să impună hotărâri raționale, în spiritul păcii. Rămânând, desigur, un drept al statelor suverane și egale în drepturi, dreptul internațional contemporan devine tot mai mult permeabil unor realități și unor fenomene noi, unor factori care acționează direct pe plan internațional, cum este voința popoarelor de a-și spune direct cuvântul în dezbaterile și soluționarea unor probleme de interes comun. Ne întrebăm, în aceste condiții, dacă dreptul internațional va continua să rămână un drept a cărui aplicațiune va continua să fie asigurată „în principiu prin constringerea exercitată de către state, individual sau colectiv”, așa cum sună definiția dreptului internațional (p. 118), sau dacă, în perspectiva noilor mutații internaționale, aplicațiunea sa nu va fi tot mai mult asigurată în viitor prin acțiunea popoarelor, a forțelor înaintate, elementul de constringere fiind menit să capete un rol subsidiar și subordonat.

Aceste reflecții și numeroase altele pe care le suscită noua apariție editorială a prof. dr. docent Grigore Geamănu sînt de natură a pune cu și mai multă putere în evidență marea bogăție de idei a acestei lucrări, incontestabila sa valoare științifică, utilitatea sa evidentă pentru toți cei care doresc să cunoască și să înțeleagă caracterul științific al politicii partidului nostru, perspectiva și dinamica fenomenelor care se petrec astăzi pe plan mondial.

Victor Ducelescu

Horia C. Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, Nicolae Șteflea, *Enciclopedia statelor lumii*, Coordonator științific Mircea Malița, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1981

De curind a apărut în vitrinele librăriilor *Enciclopedia statelor lumii*, elaborată de un colectiv interdisciplinar și beneficiind de coordonarea științifică a profesorului Mircea Malița. Apariția cărții, în admirabile condiții grafice, în cadrul Editurii științifice și enciclopedice, trebuie considerată un adevărat eveniment. Primele două ediții — din 1975 și 1976 — s-au bucurat de o bună primire din partea publicului. Noua ediție, substanțial mărită

și îmbogățită, aduce nu numai informația la zi, ci și o serie de elemente noi care îi sporesc și mai mult valoarea.

Se cuvine subliniat de la început faptul că această lucrare enciclopedică cuprinde toate entitățile politice ale lumii — state independente, teritorii dependente, neautonome și cu statut special — al căror număr se ridică la aproape 220. Pentru fiecare din ele se dau informații dintr-un număr impresio-

nant de izvoare — anuare statistice naționale și internaționale, enciclopedii de geografie, istorie, diplomatie și altele — privind populația, istoria și geografia țării respective, economia ocrotirea sănătății și învățământul și încă multe altele, constituindu-se în veritabile monografii. Cititorul va găsi informații detaliate privind organizarea de stat, orașele țării, moneda, universitățile principale, turismul, producția de cărți, revistele și ziarele, radio, televiziunea, agențiile de presă, producția cinematografică, posturile telefonice. De deosebită importanță sînt informațiile referitoare la relațiile internaționale ale țării respective, participarea la diferite organisme internaționale, începînd cu O.N.U.

Mai concret, informația este sistematizată astfel: situarea, suprafața, populația, limba oficială, diviziuni administrative, istoria, organizarea de stat, condiții naturale (climă, hidrografie, vegetație și faună), aglomerații urbane, porturi, economia, învățământul, mass-media, ocrotirea sănătății, relații internaționale, din care relațiile cu România. Se vede limpede că informația în această structură, pentru fiecare țară interesează pe istoric, geograf, economist, sociolog, demograf și politolog. În fapt, însă, lucrarea este destinată unui cerc foarte larg de cititori cărora le sînt economisite eforturile de a căuta informații în numeroase publicații, de cele mai multe ori greu accesibile.

Iată, de pildă, conținutul unor capitole. La *Populație* găsim informații privind dinamica populației pe o perioadă mare de timp, acoperită de obicei de recensămintele naționale. Pentru Suedia, de pildă, perioada începe cu anul 1750; pentru Franța, cu anul 1801. Alături de date privind numărul populației se dau informații referitoare la densitatea populației, la principalii indici demografici — natalitate, mortalitate, excedent natural, mortalitatea infantilă, speranța de viață la naștere pentru bărbați și femei. Limba este și ea prezentată din punct de vedere istoric. Capitolul *Istoria* este o mică monografie, furnizînd informații riguroase alese și punînd în evidență momentele cele mai semnificative. La capitolul *Organizarea de stat* găsim informații detaliate și despre partidele politice. Cit privește *Economia*, informațiile acoperă un domeniu larg: caracterizarea generală, resursele minerale, produsele industriale, modul de întrebuintare a terenurilor, șeptelul, pescuitul, transporturile, comerțul exterior, bugetul, produsul

național brut etc. Cititorul va aprecia în mod deosebit informațiile referitoare la turism (obiective și zone turistice, număr de turiști etc.) ca și cele privind învățământul și mai ales universitățile. Aici cunoștințele se referă la numărul institutelor de învățămînt superior, numărul studenților, anul întemeierii universităților. Cele mai vechi universități sînt cele din Italia: Bologna, întemeiată în secolul al XI-lea; Parma, fondată în anul 1064; Padova, în anul 1222.

Pe baza informațiilor din *Enciclopedia statelor lumii*, fiecare interesat își poate reconstitui domeniul său de specialitate. Astfel, se poate realiza o mică enciclopedie a limbilor lumii, o altă despre moneda națională, o lucrare succintă de demografie și așa mai departe. Văzută problema astfel, se deduce cu ușurință utilitatea deosebită a acestei lucrări nu numai pentru marele public, dar și pentru specialiști.

Enciclopedia statelor lumii este un eveniment nu numai prin această informație bogată, selectată cu pricepere și prezentată după norme științifice. Descriînd istoria politică și economică, autorii pun în evidență eforturile depuse de fiecare țară în parte pentru dezvoltarea economico-socială, pentru participarea la comerțul internațional. Țările în curs de dezvoltare — foste colonii — sînt urmărite și sub aspectul luptei lor de a deveni state independente și al afirmării lor în contextul mondial.

Informațiile privind relațiile internaționale ale României pun în lumină politica de colaborare și cooperare cu toate țările, promovată cu consecvență recunoscută de țara noastră. România are astăzi relații diplomatice cu un număr de 127 de țări față de 95 în 1969 și 66 în anul 1965. Ea întreține relații comerciale, economice și practică schimburi cu un număr și mai ridicat de țări. Comerțul ei exterior a crescut în ultimul cincinal cu aproape 20 % anual. România este membră în 75 organizații interguvernamentale, iar instituțiile și specialiștii lor participă curent la un număr de peste 700 organizații neguvernamentale.

Enciclopedia statelor lumii poate fi socotită, cu deplină îndreptățire, o contribuție importantă la cunoașterea lumii contemporane, și prin aceasta la afirmarea spiritului de cooperare și de înțelegere între popoare, ideal pentru care militează neabătut România.

Vladimir Trebici

R. S. T. ȘI VIITORUL CIVILIZAȚIEI

J. Tinbergen, J. M. den Uyl, J. P. Pronk, W. Kok, *A New World Employment Plan*, (Un nou plan de folosire a forței de muncă la scară mondială), în „International Foundation for Development Alternatives”, IFDA Dossier 21, Jan./Feb. 1981, p. 35—54

Preocupat de creșterea masivă și continuă a numărului de șomeri pe plan mondial, cu toate implicațiile defavorabile ale acestui fenomen asupra economiei mondiale, un grup de specialiști — sub conducerea cunoscutului profesor J. Tinbergen — a elaborat un nou plan de folosire a forței de muncă pe scară mondială, plan care urmărește, în opinia autorilor, optimizarea diviziunii internaționale a muncii, prin măsuri ce vizează, deopotrivă, atât țările industrializate cât și țările în curs de dezvoltare *.

Referindu-se la necesitatea unui asemenea plan, autorii apreciază că aceasta decurge atât din faptul că șomajul se resimte în prezent tot mai puternic, cât și din faptul că „între economiile naționale există o interdependență mereu crescândă”. De aceea, „se impune un efort internațional pentru stimularea economiei mondiale prin măsuri simultane și coordonate”. Constatând că munca este principala forță de producție, autorii consideră că soluționarea corespunzătoare a folosirii forței de muncă pe plan mondial ar putea avea efecte pozitive asupra rezolvării altor chestiuni fundamentale ale economiei mondiale.

Avantajele concrete ale stabilirii unei noi ordini internaționale în ce privește folosirea forței de muncă ar fi evidente, ele vizând direct probleme majore ale contemporaneității cum sunt: dezvoltarea producției (fapt ce ar determina creșterea productivității și a puterii de cumpărare și, implicit, o creștere a utilizării forței de muncă); reducerea și lichidarea sărăciei (cunoscându-se că partea cea mai săracă a societății o constituie cei care nu au locuri de muncă); integrarea tuturor membrilor societății în viața politică, economică și socială a acesteia (întrucât se constată că „a nu avea un loc de muncă înseamnă în cele mai multe cazuri, a fi izolat de procesul social”); mutarea accentului de la producția materială — care nu va putea crește la infinit, resursele materiale fiind limitate — la folosirea rațională, corespunzătoare a forței de muncă.

* Proiectul planului a fost transmis: Secretarului General O.N.U., Secretarului General U.N.C.T.A.D., Directorului general al O.I.M., Președintelui B.I.R.D., Secretarului General al Commonwealth-ului.

Se impune, deci, „maximalizarea folosirii forței de muncă pe plan mondial printr-o distribuție optimă a acesteia în lume și folosirea integrală a resurselor materiale, financiare și umane ale fiecărei regiuni geografice”. În acest scop, este foarte importantă cunoașterea potențialului fiecărei regiuni, reținându-se faptul că țările în curs de dezvoltare beneficiază, în general, de o abundență de forță de muncă necalificată, de o abundență de materii prime (probabil și datorită faptului că în prezent, acestea sunt mai puțin exploatate), dar nu dispun de capitalul necesar, în timp ce țările industrializate dețin avantajul capitalului financiar și uman și al unei experiențe în activitatea de organizare și conducere.

Noul plan trebuie să țină seama de principalele tendințe care se manifestă pe plan mondial în ceea ce privește folosirea forței de muncă: tendința generală de reducere a forței de muncă ocupate în sectorul producției materiale și de creștere a utilizării forței de muncă în sectorul serviciilor (statisticile O.E.C.D. constată că dacă în 1963 distribuția populației active reprezenta 24 % în agricultură, 39 % în industrie și 38 % în servicii, în 1976 proporțiile erau de 16 % în agricultură, 37 % în industrie și 47 % în servicii); existența unei anumite incertitudini cu privire la forța de muncă necesară în anumite sectoare de activitate, în special în domeniul producției materiale, ca urmare a introducerii noilor realizări tehnico-științifice și a posibilităților deschise cercetării științifice și tehnice; participarea tot mai intensă a femeilor la activitatea productivă și necesitatea distribuirii mai echilibrate a timpului de muncă pe zile, săptămâni, sau raportat la întreaga viață a individului.

Ținând seama de realitățile actuale ale lumii contemporane și analizând tendințele menționate, autorii consideră că pentru o mai deplină folosire a forței de muncă pe plan mondial se impune ca statele industrializate să-și concentreze atenția spre activități care, implică cunoștințe intense și necesită capital, încurajând, în primul rând, acele domenii care prezintă importanță deosebită pentru viitor și care implică un grad înalt de cercetare cum ar fi: producerea de echipamente contra poluării, echipamente pentru noi surse de

energie, utilizarea materialelor refolosibile, echipamente pentru țările în curs de dezvoltare etc.

Paralel, se impune creșterea ajutorului către țările în curs de dezvoltare, care să permită accesul mai multor produse ale acestor țări pe piața mondială — și în special pe piețele țărilor industrializate —, creșterea ponderii țărilor în curs de dezvoltare în comerțul internațional și în economia mondială în general.

Autorii propun două căi pentru o mai bună folosire a forței de muncă pe plan mondial, și anume, o reorganizare și reorientare dirijată a structurilor economiilor țărilor industrializate și transferul masiv de fonduri internaționale către țările în curs de dezvoltare. Ei apreciază că prima cale nu poate fi rezolvată prin simpla acțiune a forțelor pieței, fiind necesare acțiuni dirijate de planificare pentru redirecționarea investițiilor de capital, a activităților de cercetare și, implicit, de redistribuire și folosire optimă a forței de muncă, restructurarea nefiind limitată la anumite industrii sau domenii „slabe”, ci extinzându-se la întreaga economie națională și mondială. Se impun, astfel: politici naționale selective de dezvoltare, care să răspundă unor nevoi sociale și să nu folosească prea multă energie și prea multe materii prime deficitare; controlul interguvernamental al proiectelor de investiții pe termen lung ale societăților transnaționale; creșterea participării forței de muncă productive la luarea deciziilor atât pe ansamblul economic cât și la nivelul fiecărei întreprinderi; planificarea folosirii corespunzătoare a forței de muncă pe termen lung; investirea unei părți din profituri spre sectoare noi, pentru a se asigura noi locuri de muncă; satisfacerea necesităților vitale ale oamenilor, dându-se prioritate grupurilor și țărilor mai sărace din punct de vedere economic și social; o nouă politică de investiții industriale internaționale bazată, în special, pe principiul justiției sociale.

La rîndul său, transferul internațional de fonduri către țările în curs de dezvoltare, care poate contribui la creșterea puterii lor de cumpărare și, implicit, la crearea de noi locuri de muncă, inclusiv în țările industrializate, implică optimizarea producției pentru folosirea cu eficiență maximă a forței de muncă prin programe de dezvoltare a infrastructurii (căi ferate, șosele, irigații, combaterea inundațiilor, găsirea unor surse alternative de energie) și proiecte integrate de dezvoltare rurală și a micii producții de mărfuri.

Finanțarea unor asemenea programe ar putea să se facă prin împrumuturi suplimentare de la organisme financiare internaționale, prin stabilirea unei corelații între alocarea unor noi Drepturi Speciale de Tragere și

finanțarea unor activități de dezvoltare în cadrul actualului sistem bancar internațional, sau prin crearea unei Bănci Internaționale pentru Dezvoltare, acordarea unei părți a țărilor mai bogate din creșterile înregistrate din Drepturile Speciale de Tragere, introducerea unor forme de alocare automată a unor venituri în acest scop, descentralizarea executării unor sarcini publice care ar putea determina reducerea costului acestora și deci a cheltuielilor publice aferente, creșterea participării unor capitaluri particulare la activitatea de cercetare, creșterea exportului etc.

Principial, noul plan de folosire a forței de muncă la scară mondială trebuie să se bazeze pe analiza profundă, lucidă și responsabilă a realităților economiilor naționale — ca și a celei mondiale în ansamblu — și a tendințelor de dezvoltare a acestora, să menționeze precis scopurile propuse și mijloacele de realizare a acestora, să vizeze o perioadă mai îndelungată, să stabilească un plan minim și maxim al fiecărui sector de activitate, să fie alcătuit dintr-o rețea de planuri naționale sau de planuri ale unor grupuri regionale de țări, să țină seama atât de scopurile și căile naționale cât și de cele internaționale. Mai mult, se impune cu acuitate depășirea fazei evocării acestuia și trecerea hotărâtă la aplicarea sa practică, prin luarea — încă de pe acum — a unor măsuri de creștere a utilizării forței de muncă în anumite sectoare și regiuni geografice.

Aplicarea noului plan necesită elaborarea unor măsuri cum ar fi creșterea investițiilor în sectoarele cele mai importante (pe țări și regiuni geografice), reducerea consumului de energie pe țări, stabilirea surselor de finanțare (inclusiv a celor internaționale), înlăturarea barierelor din calea comerțului, stabilirea părților din venitul național care ar urma să fie alocate dezvoltării cercetării științifice, stabilirea procentului din forța de muncă pentru care se impune recalificarea sau policalificarea, în funcție de noile necesități prezente și de perspectivă, pe plan național și internațional.

Desigur, pentru aducerea sa la îndeplinire se cere, în primul rînd, efort politic, voința politică a tuturor celor interesați (state, organizații, instituții, persoane) de a trece la realizarea acestuia. Această voință politică se impune cu atât mai mult cu cât, pe de o parte, unele inițiative lansate în acest sens au rămas, pînă în prezent, fără rezultat, ele continuînd să se manifeste doar ca simple declarații de intenții, iar, pe de altă parte, pe plan mondial continuă să se acumuleze tot mai multe probleme cărora nu li s-a dat un răspuns favorabil, ca impasul dialogului Nord-Sud, nereușita încercărilor de redresare economică, dificultatea demarării negocierilor

pentru soluționarea unor probleme majore ale umanității (de exemplu, energia și alimentația).

În încheiere, autorii consideră că, întru cât scopul planului este „creșterea folosirii forței de muncă și a bunăstării atât în țările industrializate cât și în țările în curs de dezvoltare, este necesar ca ambele grupuri să fie implicate încă de la început în acest proces”, „întrucât „a sosit timpul pentru a se trece la acțiune”.

Desigur, nefiind în posesia proiectului propriu-zis al planului sus-menționat, nu putem formula aprecieri de fond cu privire la acesta. De aceea, ne limităm în a sublinia,

cu această ocazie, doar faptul că realitățile economice mondiale și interdependențele economice mereu crescînde cer cu tot mai mare insistență soluționarea problemei utilizării optime a forței de muncă la scară mondială. Din acest punct de vedere, este evident că o nouă ordine internațională în ceea ce privește folosirea forței de muncă nu se va putea realiza și nu va putea fi viabilă decît în cadrul făuririi unei noi ordini politice, economice, juridice, bazată pe echitate și justiție internațională.

Ion Răduică

Grigore Gr. Popescu, Sorin M. Rădulescu *Medicina și colectivitățile umane*
București, Edit. Medicală, 1981

O realizare editorială remarcabilă apărută în țara noastră în ultimii ani o constituie lucrarea *Sociologia medicinei* (București, Edit. medicală, 1976) semnată de prof. dr. Grigore Gr. Popescu și dr. Sorin M. Rădulescu. Tematica lucrării de largă sinteză teoretică și cu temelii nemijlocit practice-aplicative, informarea ei bogată și detaliată prezentînd caracteristicile fundamentale ale științei medicale în epoca contemporană, au impus-o atenției publicului cititor. De la prima ediție au trecut aproape cinci ani, perioadă în care medicina, sub influența Legii Nr. 3/1978 privind asigurarea sănătății populației, a dobîndit noi obiective social-organizaționale, ceea ce a solicitat noi strategii de decizie preventivă, curativă și recuperatorie. Totodată, medicina a asimilat noi valori, odată cu adoptarea planului național unic de cercetare în științele medicale din țara noastră, ceea ce a impus includerea de noi probleme social-preventive de interes științific și practic. În acest interval de timp, au avut loc o serie de schimbări structurale, care au modificat prioritățile practicii medicale, orientînd-o spre puncte de referință sociale și politice, spre ameliorarea calității vieții în toate societățile, indiferent de sistemul lor social-politic.

Toate aceste schimbări au solicitat pregătirea unei noi ediții pentru tipar, cu o tematică mult îmbogățită. Noua ediție — revizuită și adăugită — intitulată semnificativ *Medicina și colectivitățile umane*, își propune completarea și lărgirea modelului tematic dezvoltat în prima ediție, prin adăugarea a noi capitole și subcapitole avînd ca obiectiv principal evidențierea orientării actuale a medicinei

către colectivitate, către aspectele colective ale sănătății și bolii. Elaborată cu rigoare științifică, lucrarea folosește o amplă bibliografie de specialitate și reușește să prezinte mutațiile în orientarea socială a medicinei preventive.

Prima parte a lucrării (cuprinzînd primele trei capitole ale lucrării: *Sociologia și medicina colectivităților umane, Domeniul și funcțiile sociologiei medicinei colectivităților umane și Reacții socio-culturale în domeniul sănătății și bolii*) tratează aspecte specifice ale convergenței sociologiei cu medicina colectivităților umane, evaluînd condițiile istorice de constituire a acestei noi discipline socio-medicale. Definind obiectul și funcțiile medicinei colectivităților umane în raport cu sfera tematică și aplicativă a științei sociologice, lucrarea dezvoltă și un scurt istoric în domeniul reacțiilor socio-culturale față de sănătate și boală, abordînd pe rînd principalele etape ale medicinei, pînă la constituirea ei ca o adevărată știință a acțiunii sociale, implicată în protecția sanitară a mediului social.

Partea a doua a lucrării (cuprinzînd următoarele două capitole: *Integrarea medicinei preventive în procesele social-economice. Orientarea către colectivitate și Medicina preventivă a colectivităților umane*) își propune discutarea principalelor aspecte legate de bunăstarea fizică, psihică și socială a colectivităților umane și de exigențele sociale ale actului medical preventiv. Considerînd că sănătatea este o problemă socială atît prin cauze cit și prin efectele pe care le potențează pentru progresul social-economic, această parte a lucrării este axată pe ideea că întreaga medi-

ciră contemporană trebuie să țină seama, din ce în ce mai mult, de structura, funcțiile, mecanismele și dinamica proceselor sociale, de amplele mutații din structurile socioprofessionale ale populației și mai ales de faptul că problemele de prevenție a bolilor nu au numai un caracter strict profesional, ci mai ales unul social.

În realizarea acestui scop, medicina este chemată să răspundă cu noi servicii orientate preponderent preventiv și profilactic pentru a satisface o gamă largă de necesități. Organizarea unor centre de îngrijire a sănătății și bolii, ca și a centrelor de diagnostic și tratament superspecializat, pot aduce contribuții importante în economia țării și pentru funcționarea, în bune condiții, a producției și societății.

În cadrul acestor două capitole ale lucrării sînt dezvoltate problemele și noțiunile fundamentale implicate în studiul colectivităților umane, fiind tratate, totodată, elemente de sociologia sexualității și a comportamentului demografic. Analizînd raporturile dintre dezvoltarea societății, comportamentul demografic și reglementările sociale ale sexualității ca substrat intim al oricărui comportament familial, lucrarea prezintă această dimensiune a vieții individului ca parte componentă a unui comportament general mai larg în domeniile: bio-fizic, afectiv, psihic, moral și social. Ca părți distincte ale aceluiași capitol, dezvoltarea modalităților de control al indicatorilor demografici și a cimpului social-global al medicinei colectivităților umane apare în consens deplin cu concepția autorilor după care o tratare simptomatică a bolii nu este suficientă, întrucît ea are un puternic caracter social care solicită un mod de abordare cauzal.

Partea a treia a lucrării (cuprinzînd capitolele: *Criterii sociologice în abordarea stării de sănătate și boală a colectivităților umane, Caracterele sociale ale bolilor, Obiective și priorități în elaborarea strategiilor medicinei preventive și Sociologia spitalului ca instituție de control medico-social*) prezintă pe larg rolul sistemelor de control instituționalizat pentru conservarea și dezvoltarea sănătății populației prezentînd, prin intermediul metodei comparative, diversele funcții și structuri ale sistemelor medicale din lumea contemporană. Sînt abordate, totodată, diferitele concepții sociologice asupra noțiunii de boală, semnificația logică și metodologică a acestei noțiuni, dimensiunile sănătății ca stare normală și standardele normativ-culturale ale societății. Un rol aparte îl deține în structura acestor capitole, dezvoltarea criteriilor privind perspectiva sociologică asupra normalului și patologicului ca și a parametrilor (biologici, psihologici și sociali) definitorii pentru starea de sănătate.

Prezentarea diferitelor teorii și concepții asupra valorizării „normative” a influențelor mediului biologic, ecologic, socio-cultural, permite, în ansamblu, o mai adecvată înțelegere a socialului în medicină și a culturii sănătății, concepută ca parte integrantă a idealurilor, scopurilor și aspirațiilor de bunăstare ale colectivității umane.

Ultimul capitol al lucrării (Metodologia cercetării în domeniul medicinei colectivităților umane) aduce o serie de elemente inedite față de prima ei ediție, materializate mai ales în prezentarea sistemului informațional care furnizează date asupra relațiilor dintre sănătate și problemele sociale, și a rolului indicatorilor sociali în planificarea activității de conducere și organizare a sănătății. Punîndu-se în evidență importanța metodologiei sociologice pentru fundamentarea științifică a sănătății colectivităților umane, se analizează principalele condiții interdisciplinare ale domeniului medico-social, regulile fundamentale de constituire a cunoașterii sociologice, principalele metode și tehnici sociologice și diferitele metodologii complementare, evaluîndu-se atât valoarea cit și limitele lor. Ultimele probleme tratate în lucrare se ocupă de rolul cercetărilor actuale în domeniul medicinei preventive a colectivităților umane și de esența celor mai importante manifestări și reuniuni științifice internaționale dedicate problemelor de cercetare în sociologia medicinei și a celor cu conținut juridic aplicate la specificul actului medical. Lucrarea se încheie printr-o prezentare sintetică a aspectelor fundamentale ale cercetărilor de sociologia medicinei în România.

În acest mod, lucrarea *Medicina și colectivitățile umane* completează cu elemente suplimentare și cu noi informații, analiza întreprinsă în prima ediție, propunîndu-și și de această dată de a constitui un ghid cu valoare teoretică și practică, un instrument de lucru orientativ pentru activitatea diferitelor categorii de specialiști din domeniul științelor medicale și sociale și a studenților. Prefatăta și evaluată în mod elogios de către personalități de prim rang ale vieții științifice naționale (academician Ștefan Milcu) și internaționale (prof. dr. Mark G. Field — președintele Comitetului de cercetare în sociologia medicinei al Asociației internaționale de Sociologie; prof. dr. S. Halter — secretar general al Ministerului sănătății publice și al familiei din Belgia și prof. dr. E. A. Sand — președintele școlii de sănătate publică belgiene), lucrarea depășește cadrul unor apariții editoriale cu caracter național, pentru a se înscrie în patrimoniul valorilor științifice mondiale. Pentru că așa cum își exprima speranța prof. Field: „lucra-

rea celor doi autori români se va bucura de o largă circulație în cercelările științifice din S.U.A. și din alte țări ale lumii, constituind încă o mărturie a vitalității eforturilor de cercetare a oamenilor de știință români”.

demonstrând că „medicii și sociologii români sînt tot atît de angajați în aceste probleme ca și colegii lor din străinătate”.

Prof. dr. Octavian Berlogea

La Révolution du temps choisi, Paris, Editions Albin Michel, 1980

Lucrarea pe care ne propunem să o discutăm reprezintă rezultatul discuțiilor purtate între membrii Asociației *Echange et Projets*, concretizate într-un volum care se citește cu plăcere și al cărui merit principal este invitația la reflecție.

Operă colectivă, cartea tratează despre unul din bunurile cele mai rare, și adeseori ignorat de economiști, timpul.

Interesul pentru timp nu este rezultatul modei sau al revelației spontane, ci are rădăcini solide atît în prezent cit mai ales în viitor. Momentul pare propice pentru ca omul să părăsească atitudinea pasivă, cu accent fatalist, pe care de generații și-a format-o în fața timpului. Autorii consideră că, după progresul material, ale cărui limite sînt vizibile, o politică adecvată în privința timpului ar putea rezolva anumite probleme sociale.

Scopul lor declarat este sintetizarea discursurilor parțiale asupra timpului și încercarea de edificare a unui proiect de societate suficient de utopic pentru a suscita elanuri și destul de realist pentru a se putea înscrie încă de acum pe lista proiectelor prioritare.

În fața consecințelor crizei economice mondiale care nu a ocolit, practic, nici-un stat, se încearcă formule diverse al căror țel final este depășirea fazei actuale nefavorabile.

Cine oare, se întreabă autorii, nu s-a gîndit la o altă manieră de a trăi? Această dorință a apărut pregnant o dată cu dezvoltarea societății industriale, cu productivitatea ei, cu goana după bunuri din ce în ce mai multe...

În prezent, toată lumea este de acord că a doua revoluție industrială nu purta automat consecințele — astăzi tratate ca nefaste — reușitei sale. Difuzarea bunurilor consumului de masă implica o organizare a productivității bazate pe trei principii de nedisociat: concentrarea producției, a tehnicii și finanței, extinderea taylorismului și organizarea muncii, standardizarea bunurilor oferite. Din păcate, însă, modul de producție a fost proiectat asupra modului de viață, pe care l-a subordonat total.

În mod firesc apare din nou întrebarea: *Dacă am trăi altfel?* Să afectăm mai mult timp meditației, să schimbăm mai des idei cu semenii noștri pe care uneori i-am neglijat în favoarea televizorului, să intervenim personal în domeniul activității sociale și politice. Să ne alegem timpul și să-l racordăm propriilor ritmuri sociologice sau afective. În sfîrșit, să existăm! Pentru a ajunge aici, autorii propun o autogestione a timpului de către fiecare om, bineînțeles însoțită de o îmbunătățire a mediului social.

Printr-o calculare mai judicioasă a timpului se tinde către autoproducerea noii societăți care se va înfăptui în principal pe seama muncii, ce rămîne inseparabilă vicții, marcînd-o profund, cultural și social. Aceasta îndreptățește pe autori să vorbească de o nouă manieră de a munci.

În anii '60 societatea industrială a fost pusă în fața unei alternative: mai puține bunuri și servicii, mai mult timp liber, sau varianta opusă. Pentru rațiuni multiple de ordin economic, social, și politic s-a ales varianta care a dus la dezvoltarea haotică a producției de masă. Dacă s-ar fi optat pentru cealaltă variantă probabil că modul de dezvoltare ar fi fost altul, mai bun, căci s-ar fi angajat mai puțin spre consumul ostentativ și mai mult către amenajarea cadrului de viață.

Astăzi obiectivul de a cîștiga timp liber este considerat de unii ca o provocare, de alții ca o speranță. Cum oare, spun primii, *vreți să se lucreze mai puțin, în timp ce șocul petrolier și agravarea inflației ne conduc la eforturi susținute de producție, pentru a plăti nota petrolieră mereu mai încărcată?*

Soluția dată este considerată de autori cea mai puțin costisitoare: pentru a produce mai mult este necesar ca șomerii să primească de lucru. De unde ideea că amenajarea timpului de lucru, prin revoluția timpului ales, va permite crearea a sute de mii de locuri de muncă. Astfel se răspunde și speranței celorlalți; a reduce timpul de lucru prin a-l împărți între mai mulți oameni. Propunînd împărțirea

timpului de muncă între cei care au de lucru și cei care nu au, autorii cred că se va rupe astfel, cercul vicios ce pune la îndoială valori fundamentale, dintre care cea mai periclitată ar fi solidaritatea interumană.

Noua revoluție industrială este purtătoare de elemente care favorizează proiectul propus. În loc de standardizarea bunurilor și serviciilor prin producție de masă, ea deschide calea către servicii și bunuri personalizate, furnizate de unități mici. În locul concentrației industriale și urbane actuale, se întrevade apropierea locului de muncă de domiciliu, stabilirea oamenilor în orașe mici, mult mai aproape de natură, lucrul în echipe reduse, autonome.

Redescoperirea valorii timpului ne antrenează spre o altă manieră de a lucra și un alt model de dezvoltare, descentralizat, etalat în plan geografic, cu toate consecințele asupra noilor forme de viață în colectivitate: satul urban, rețeaua combinată domiciliu — loc de muncă etc. În final rezultatul va fi un mod de creștere mai echilibrat care să țină seama de trebuințele omului și de resursele naturii.

Proiectul prezentat este considerat chiar de părinții săi spirituali, așa cum menționam anterior, o îngemănare posibilă de utopie și realism.

Orice utopie constructivă nu poate exista, însă, fără un suport de valori perene care trebuie mereu reactualizate și concretizate într-o „aventură socială” în plină mutație.

Iată de ce cartea invită și la o altă manieră de a gândi, într-o perioadă tulburată de tentațiile întoarcerii înapoi, de mitul *Virslei* de

Aur; aceasta și din cauză că recucerirea timpului de fiecare om va provoca ezitări, neliniști, chiar angoase.

O politică a timpului eficientă trebuie să militeze pentru îmbogățirea calității timpului, respectiv a orelor petrecute la lucru, apoi a calității culturale a timpului, de-a lungul întregii vieți, în sfârșit a calității vieții sociale în ansamblul său. În practică, trebuie acționat însă simultan, atât asupra cantității cât și a calității timpului.

Acestea sînt perspectivele pe care volumul le oferă pentru reflecție, dezbateri și acțiune. Din acest punct de vedere, autorii și-au atins țelul: problemele tratate fac parte din categoria celor care nu se uită odată cu terminarea lecturii.

Asupra căilor de realizare a dezideratelor amintite avem însă, rezerve, uneori serioase. Pentru noi, căile de schimbare fundamentală a societății nu pot fi cele preconizate de autori, respectiv înnoirea vechilor structuri.

Cu aceste rezerve, nu putem să nu semnalăm importanța subiectului tratat, actualitatea sa într-o lume care, pe lângă celelalte crize devenite endemice, începe să fie amenințată de aspectul unei crize noi, a timpului.

Discuțiile, uneori contradictorii, pe care le-a stîrnit apariția cărții indică interesul stîrnit în rîndul diverselor categorii sociale, faptul că din lupta contrariilor progresul cîștigă.

Dinu Țenovici

VALORI CULTURALE ȘI COMPORTAMENT SOCIAL

Nicolae Croitoru, *Tineretul și valorile moral-politice*, București, Edit. politică, 1981

Viziunea despre om a sociologiei marxiste, opusă concepțiilor unidimensionale generate de societatea de consum, își propune să cerceteze modalitățile concrete ale condițiilor pentru realizarea unui om multilateral, a unui om total. Acest ideal semnifică de fapt preocuparea pentru descifrarea omului în toată complexitatea sa. Din această perspectivă, lucrarea lui Nicolae Croitoru, *Tineretul și valorile moral-politice*, apărută la Editura politică se circumscrie unei teme de larg interes, care conturează o direcție fructuoasă

de investigare. Lucrarea se întemeiază pe rezultatele și concluziile unor cercetări sociologice efectuate atât în țară cât și în străinătate, dar în special pe concluziile a două investigații realizate în colective mai largi ale Centrului de cercetări pentru problemele tineretului — cercetări care au cuprins aproape 7000 de tineri, din 20 de județe, între 14 și 30 de ani din toate categoriile socioprofesionale. Nicolae Croitoru precizează că lucrarea sa și-a propus „să abordeze numai un aspect, o latură a formării conștiinței socialiste și aceasta rapor-

tată la tineret, la setul de valori moral-politice dominante în formarea tinerei generații". În condițiile țării noastre, studierea genezei valorilor noi, socialiste, a modului social de afirmare și de generalizare a acestora constituie o necesitate obiectivă. Acest obiectiv al cercetărilor sociale este cerut de nevoile societății, de cerința creșterii eficienței sociale, de mărirea gradului de integrare a tineretului, de făurirea cu succes a unui om nou, superior.

Tineretul și valorile moral-politice abordează, în primul rând, din perspectiva analizei teoretice, geneza, specificul și funcțiile valorilor moral-politice. Autorul definește valorile morale și politice pornind de la raportul general dintre politică și morală. Originalitatea demersului realizat de Nicolae Croitoru constă în evidențierea factorilor care determină structurarea unității organice, funcționale, între morală și politică și a rolului lor în formarea valorilor moral-politice proprii socialismului. Deși nu și-a propus să definească valoarea în general, N. Croitoru aduce o contribuție însemnată la analizele de până acum realizate de cercetători renumiți la care face referiri, cum sînt N. Kallos, A. Roth, L. Grünberg și alții. În concepția sa, valorile nu pot exista în afara omului și a societății, fiind de fapt rezultatul transformării practice a lumii de către om. Omul realizează relațiile sale cu lumea prin acțiune; el cunoaște și transformă lumea, o valorizează, evaluind ceea ce este bun sau rău, folositor sau nefolositor, frumos și urât. Din această perspectivă, arată N. Croitoru, „valoarea nu este altceva decît forma obiectivată a relațiilor sociale”. În ceea ce privește raportul dintre morală și politică, Nicolae Croitoru arată că, în general, în orînduirile precapitaliste, exceptînd orînduirea comunei primitive, morală era aservită politicii dominante, subordonată acesteia, cu menirea de a-i justifica acțiunile. În schimb, în orînduirea socialistă, pentru prima dată în istoria civilizației umane, morală și politică se corelează organic, într-o unitate dialectică. Morală — arată N. Croitoru — dobîndește în condițiile noii societăți un conținut politic, iar politică se umanizează și asimilează substanța morală pozitivă. În acest sens, un spațiu substanțial al cărții este destinat demonstrării unității dintre morală și politică și a rolului lor în formarea valorilor moral-politice socialiste. De fapt, chiar cercetarea își propune să dezvăluie influența factorilor obiectivi ai orînduirii socialiste asupra procesului formării unității organice dintre politică și morală.

Depășind dificultatea esențială a unei cercetări în domeniul moral, generată de faptul că sociologia nu a produs încă o teorie a procedurilor celor mai adecvate pentru cunoașterea fenomenului moral, Nicolae Croitoru și-a propus să realizeze o tipologizare concretă a dezvoltării morale a personalității tinerilor.

În stabilirea nivelului moralității reale, cercetarea a pornit de la atitudinea individului față de sistemul dominant al valorilor, idealurilor, principiilor și normelor moral-politice. Totodată, autorul a luat în considerare și „gradul obiectiv de materializare a acestora în practica vieții concrete”. Cerințele cercetării empirice a raportului dintre tineri și valorile moral-politice ale societății socialiste i-au impus lui N. Croitoru folosirea unor metode, tehnici și instrumente de cercetare diverse și în primul rând a unor chestionare complexe cuprinzînd numeroase scale de măsurare a opiniilor și intensității atitudinilor tinerilor față de principalele valori moral-politice socialiste.

Autorul și-a propus să aștepte răspuns, prin cercetarea concretă, la o serie de întrebări: *În ce măsură tînrul este angajat într-un raport de valorizare? În ce măsură normele și principiile moral-politice definitorii pentru societatea socialistă reprezintă valori pentru tineri? Care este gradul intensității acestei relații de valorizare (intensitatea acceptării sau respingerii putînd merge de la polul negativ la cel pozitiv)? În ce măsură din recunoașterea acestor norme și principii ca valori, tînrul deduce concluzii pentru acțiunea și comportamentul practic?* Înțelegînd în mod corect necesitatea formulării unor ipoteze înainte începerii unei cercetări, Nicolae Croitoru formulează o serie de judecăți de valoare și de existență ce au fost ulterior supuse verificabilității. Posedînd o anumită intuiție a înălțurii cauzale, și avînd talent de observator, N. Croitoru ajunge la explicații juste ale fenomenului cercetat. Pe baza unor întrebări generale, Nicolae Croitoru formulează cîteva ipoteze cu caracter global care i-au ghidat cercetarea. Autorul consideră că drept urmare a transformărilor revoluționare din societatea noastră, majoritatea covârșitoare a tinerei generații se caracterizează printr-o atitudine pozitivă față de valorile moral-politice socialiste. Cu toate acestea este de presupus că intensitatea valorizării pozitive nu are încă un caracter omogen în rîndul diferitelor categorii de tineri. În etapa actuală se mai mențin o serie de contradicții și discrepanțe între conștiința valorică socialistă a societății și valorile predominante în conștiința unor tineri și grupuri de tineri, precum și între valorile interiorizate și atitudinile și acțiunile practice congruente cu aceste valori. Elementul decisiv al formării valorilor moral-politice — arată N. Croitoru — îl reprezintă integrarea și participarea activă a tinerilor la viața societății. Cu cît gradul integrării și participării este mai înalt, cu atît valorile moral-politice socialiste sînt mai puternic exprimate, au un caracter mai stabil și o influență mai mare asupra acțiunii practice a tinerilor. Această ipoteză constituie un punct de

vedere original, deoarece, pînă acum cercetătorii s-au preocupat mai puțin de stabilirea posibilelor legături dintre valorile moral-politice ale tinerilor și procesul de integrare socială, deși problema integrării sociale a tineretului preocupă de mulți ani partidul, organele de stat și cercurile științifice din țara noastră. În același timp, felul de a fi al tinerilor, de a gândi și de a se comporta, constituie astăzi obiectul unei îndelungate și migăloase operații de formare și educare. Este pentru prima oară că un cercetător înțelege și se străduiește să stabilească *explicit* raporturile dintre valorile moral-politice ale tinerilor și procesul de integrare a acestora, dintre conștiința etică și participarea socială. În fine, ultimele două ipoteze globale pe care le formulează N. Croitoru se referă la influența valorilor moral-politice asupra dezvoltării de ansamblu a conștiinței socialiste a tinerilor: cu cît aceste valori sînt mai puternic exprimate, cu atît înrîurirea lor asupra dezvoltării și consolidării conștiinței socialiste este mai mare. Un rol deosebit în omogenizarea și generalizarea valorilor moral-politice socialiste revine ansamblului factorilor educaționali, și în primul rînd U.T.C.-ului.

Datele și informațiile concrete pe care N. Croitoru le-a obținut prin cercetare sînt deosebit de revelatoare pentru cunoașterea mai bună a profilului moral politic al tinerei generații. Echilibrul lucrării este permanent susținut printr-un efort de interpretare și

sintetizare a datelor privind, de pildă, rolul muncii, gradul contribuției unor factori la educația moral-politică a tinerilor sau opinia tinerilor despre trăsăturile pe care educația trebuie să le vizeze în mod deosebit în etapa actuală.

Ultimul capitol al cărții înfățișează o serie de concluzii mai importante referitoare la creșterea eficienței organizațiilor UTC în formarea la tineri a valorilor moral-politice, fiind util tuturor celor care sînt angrenați într-un fel sau altul în opera de creare a unui om nou în țara noastră.

Lucrarea prezintă un interes deosebit nu numai pentru factorii politici, ci și pentru sociologie și practicanții acestei științe, fiind o invitație competentă la sociologie. Dealtfel, cartea poate fi socotită un model de muncă științifică, de prodigioasă migală în stabilirea tuturor detaliilor. Autorul, familiarizat cu perspectiva sociologică demonstrează că posedă o viziune științifică modernă, cuprinzătoare și în același timp angajată. Prin aportul de idei, ipoteze și experiență concretă de cercetare pe care cartea lui Nicolae Croitoru, *tineretul și valorile moral-politice*, le aduce în cîmpul științei, aceasta se impune ca un fructuos punct de plecare pentru noi generalizări teoretice și practice privind formarea conștiinței tinerei generații.

Florian Popa Micșan

Fred Fredler, *An Introduction to the Mass-Media*, Harcourt Brace Jovanovich, Inc. New York, 1978

În zilele noastre devine tot mai evidentă prezența multiplă a mijloacelor de comunicare de masă (mass-media) în cadrul societății, a vieții de zi cu zi a oamenilor, ceea ce a condus chiar la anunțarea unei așa-numite „ere a comunicațiilor”. Activități vitale pentru funcționarea unor sectoare sociale nu mai pot fi concepute în afara impactului, nu de puține ori contradictoriu, cu mass-media.

Fiind un rezultat al dezvoltării științei și tehnicii, mijloacele de comunicare de masă fac posibilă transmiterea simultană a diferitelor mesaje la mii și chiar la milioane de persoane, fie că avem în vedere mijloace de comunicare cu o istorie multiseclară, cum sînt tipăriturile — cărți, ziare, reviste, albume (care, evident, beneficiază de progresul actual al științei și tehnicii), sau avem în vedere mij-

loace de comunicare a căror istorie se măsoară, deocamdată, în decenii — radioul, televiziunea, satelitul.

Dimensiunile mass-mediei diferă de la o societate la alta atît în privința rolului ce le este conferit cît și în privința cantității și calității informației vehiculate. Societățile dezvoltate din punct de vedere economic cunosc o adevărată explozie informațională legată cu precădere de multiplicarea posibilităților de comunicare, în contrast evident cu situația existentă în țările mai puțin dezvoltate. De fapt, problematica realizării unei noi ordini informaționale a devenit o preocupare distinctă a oamenilor politici, a ziariștilor și diplomaților, este înscrisă pe agenda de lucru a diferitelor organisme regionale și internaționale, inclusiv a O.N.U.

De asemenea, mass-media a constituit și constituie încă obiect predilect de studiu. Cercetarea își propune în principal să sesizeze rolul în cadrul societății și efectele pe care mijloacele de comunicare de masă le au asupra indivizilor și colectivităților, influențele datorate expunerii la acțiunea mass-media, codurile de conduită și responsabilitatea în utilizarea mass-mediei. În acest cadru problemă se înscrie și lucrarea lui Fred Fredler, elaborată de fapt împreună cu patru colaboratori, în care se realizează o radiografie amănunțită privind manifestările și implicațiile celor mai semnificative mijloace de comunicare de masă: cartea, revista, ziarul, radioul, televiziunea și filmul din societatea nord-americană. Totodată, sint avute în vedere și aspecte mai generale cum ar fi funcțiile și caracteristicile mass-mediei. Meritul principal al cărții rămâne însă în sfera unei riguroase documentări privind mass-media în S.U.A. Autorii își asumă în cea mai mare parte un rol de „informatori”, este adevărat dintre cei mai avizați cînd este vorba de situația societății lor. Dealtfel, Fred Fredler declară explicit rolul asumat cînd afirmă că, datorită existenței unor probleme controversate referitoare la mass-media, „Acest text, de aceea, nu încearcă întotdeauna să găsească soluții la probleme. În schimb el încearcă să prezinte argumentele aflate în conflict și să permită cititorilor să-și formuleze propriile concluzii” (p. VII). În cuprinsul lucrării, se pot însă adesea sesiza interpretarea și evaluarea numai că sint implicite, constituite din selectarea problemelor, prezentarea argumentelor etc.

Referirile la mass-media în plan internațional sint sporadice (cu excepția capitolului destinat unei succinte analize comparative), iar atunci cînd se fac, referirile sint expeditiv, uneori simplificatoare, mai ales cînd se are în vedere mass-media în țările socialiste și în țările în curs de dezvoltare.

În legătura cu definirea mass-mediei se subliniază faptul că fiind instrumente de comunicare specifice, ele nu rămîn simple „medii”, ci sint ingrediente active ale comunicării influențînd rezultatele acesteia. De asemenea, se remarcă faptul că, dat fiind audiența mare de care dispun, mass-media se constituie ca forță (centru) de putere.

În altă ordine de idei, se consemnează că mijloacele de comunicare de masă se află în strînsă legătură unele cu altele și într-o puternică concurență. Probabilitatea de selecție a unui mijloc de comunicare din cele disponibile la un moment dat rezultă din raportul dintre recompensa așteptată și efortul cerut pentru apelarea la mijlocul

respectiv de informare:
$$P_s = \frac{R_a}{E_o}$$

În S.U.A., studiul sistematic al efectelor mass-mediei datează din timpul celui de al doilea război mondial. El a apărut din necesitatea, stringent resimțită, a elaborării unui program eficient de propagandă în rîndul forțelor armate (grupul de la Yale University condus de Carl I. Hovland). Interesul a fost canalizat spre investigarea atît a efectelor cognitive cit și a celor atitudinale și comportamentale, avîndu-se în vedere trei grupuri de factori: a. credibilitatea vorbitorului (a sursei), b. argumentația folosită, c. caracteristici individuale ale auditorului, educația, gradul de interes și de cunoaștere a problemei în discuție etc. Metoda principală de lucru a fost aceea a experimentului controlat în condiții de laborator, luîndu-se în considerare un model de comunicare ce presupunea pasivitatea auditorului; sursă mesaj receptor. Or, așa cum se remarcă în lucrare, dacă în condiții de laborator s-a evidențiat o influență puternică a mass-mediei, în viața reală s-a constatat că influența este mai redusă, depinzînd de o serie de factori ce nu pot fi în totalitate prevăzuți și controlați. S-a constatat astfel că: „Puterea lor (a celor implicați în utilizarea mijloacelor de comunicare de masă — n.n.) de a influența comportamentul nu era atît de mare pe cît ar fi dorit ei sau s-ar fi temut alții” (p. 44). Numai astfel se explică, argumentează R. L. Stevenson, autorul capitolului *Impactul mass-mediei*, de ce multe produse pentru care s-a făcut o intensă reclamă nu au avut vînzarea scontată, de ce mulți candidați au pierdut în alegeri în ciuda unor puternice campanii cu ajutorul mass-mediei, de ce cele mai multe opinii recomandate în editoriale nu sint adoptate de public. Se conchide, pe baza analizei rezultatelor unor cercetări de prestigiu, că influența mass-mediei nu este atît asupra felului cum să gîndească oamenii, ci mai mult asupra a ce să gîndească. În orice caz, se constată că efectele pozitive ale mass-mediei sint limitate. Într-adevăr, este de acceptat ideea potrivit căreia formarea sau schimbarea opiniilor, atitudinilor și comportamentelor reprezintă procese mult mai complexe decît modelul comunicării pasive (*hypodermic needle*) de tipul stimul-răspuns, că mesajul recepționat prin intermediul mass-mediei este prelucrat și interpretat, că în acest proces un rol important îl au grupurile din care oamenii fac parte, liderii de opinie etc. Cu toate acestea, mass-media are o influență apreciabilă asupra publicului, altfel nu s-ar putea explica însăși utilizarea lor, cu cheltuieli destul de mari pentru scopuri economice, politice, culturale, educative etc. Influența este însă selectivă, nu produce aceleași efecte pentru orice categorie de populație. Totodată, cartea semnalează existența unor efecte negative datorate expunerii oamenilor, mai ales a tinerilor și copiilor,

la emisiuni, filme, cărți ce cultivă violența, *exemplul negativ fiind de multe ori mai puternic.*

Așa cum remarcam anterior, în lucrare se evidențiază detaliat proporțiile pe care le are mass-media în S.U.A., al treilea mare „proprietar” particular, prin cifra de afaceri, după industria automobilelor și cea a oțelului. Ceea ce surprinde în mod deosebit nu este volumul mare al receptoarelor, al „captatoarelor de mesaje”, ci mai ales multiplicarea (fără egal în lume) a „emițătoarelor de mesaj” și posibilitatea de a lucra în vederea obținerii de profit pentru patroni, serviciul public fiind încă slab reprezentat. Deși volumul mijloacelor la dispoziția publicului — aparate de radio, televizoare, ziare, cărți etc. — este impresionant, valorile înregistrate sînt totuși perfect comparabile cu cele din unele țări dezvoltate, capitaliste sau socialiste. În anumite domenii încărcătura pe locuitor este superioară dar în altele este egală sau chiar inferioară comparativ cu aceste țări de referință. De asemenea, cercetările efectuate nu detașează în mod deosebit publicul nord-american, prin valori superioare, în ceea ce privește volumul informațiilor care ajung la el prin intermediul mass-mediei, după cum nu se remarcă un grad mai înalt de informare în raport cu publicul din alte țări dezvoltate. Proporția publicului bine informat nu depășește 20 % din populație, în acord cu rezultatele studiilor de opinie publică.

În schimb, S.U.A. se detașează în mod deosebit prin numărul emițătoarelor, al mijloacelor de transmitere a informațiilor. Citeva cifre spicuite din lucrarea în discuție sînt revelatoare: se editează peste 1 700 cotidiane (din cele 8 000 publicate în întreaga lume) cu un tiraj total de peste 60 milioane exemplare (un exemplar la 3 locuitori, ca și în URSS, față de un exemplar la 2 locuitori în Japonia și Suedia); aproape 8 000 săptămînale și 22 000 periodice, funcționează peste 8 000 stații de radio-emisie (există 300 milioane receptoare radio) și aproape 950 stații de televiziune, transmisia prin satelit devenind o activitate curentă. Explicația principală a acestei diseminări a mijloacelor de comunicare de masă se referă la *rolul lor în transmiterea reclamelor (advertisements, commercials)*, în căutarea obținerii profitului.

În ciuda unei adevărate avalanșe de emițătoare de mesaje, industria mass-media în S.U.A. — notează F. Fredler — este supusă unei puternice concentrări cu tendința formării monopolurilor. Acest lucru face ca, în condițiile multitudinii „surselor” de informare, opțiunile publicului să fie relativ limitate. Imensa majoritate a mijloacelor de comunicare operează pe zone geografice restrinse. Aproape toate cotidienele exercită un monopol

local. O companie tipărește de regulă toate știrile într-un oraș. Există un număr relativ mic de ziare cu circulație națională. În timp ce în lume se editează cotidiane în peste 10 mii exemplare, cel mai mare tiraj al unui cotidian nord-american nu depășește 2 milioane exemplare (media fiind de 35 mii).

Procesul de monopolizare apare ca urmare a tendinței unor companii de a obține controlul asupra unui număr mare de mijloace de comunicare: rețele de ziare, stații de radio și televiziune, reviste și edituri.

Prin urmare mass-media este puternic standardizată în formă și uniformizată în conținut, majoritatea mijloacelor de informare transmițînd aproximativ aceleași informații care sînt prezentate într-o manieră aproape identică. „Procesul face dificil ca fiecare persoană să comunice cuvintele sale, impresiile sale, ideile sale direct la public fără schimbări. Fiecare bit de informație transmisă de mass-media este scenarizată (*scened*) de către o serie de editori (*gatekeepers*) situați în punctele strategice (de luare a deciziei) în procesul comunicațiilor. Ei pot decide răspîndirea unei întregi relatări or să transmită numai o parte din ea” (p. 11). Acești editori sînt reporterii, directorii de stații, producătorii de filme, proprietari de teatre etc.

Un interes deosebit prezintă analiza sistemului prin care mass-media își procură știrile pe care le vehiculează. Astfel, se remarcă faptul că 99 % din știrile devenite publice prin intermediul mass-mediei sînt furnizate de cele două mari agenții de știri, respectiv Associated Press (AP) și United Press International (UPI). Unele ziare dispun și de o rețea proprie de corespondenți pe plan național și internațional. O parte importantă din știrile referitoare la probleme internaționale, la sănătate sau educație sînt furnizate de către oficialități.

Aceste agenții gigant, care, împreună cu alte trei agenții — France Presse, Reuter și TASS — alcătuiesc primele 5 mari agenții internaționale, dispun de o „putere informațională” deosebită. AP (înființată în 1856) este o organizație cooperatistă a ziariștilor americani care sînt membri ai agenției. Servește 10 mii beneficiari în 100 țări, 1 200 ziare și 3 000 stații de radio și TV. Au peste 3 000 de angajați, 100 de birouri în S.U.A. și 60 în străinătate, cu centre de bază la Londra și Tokio. Transmite prin cablu și satelit în mai multe limbi. UPI (1907) este o agenție corporație particulară care lucrează pentru a realiza profit pentru patroni. Ea vinde știrile clienților. Are peste 6 000 beneficiari (cf. capitolul redactat de R. R. Cole, *Agenciile de știri*).

Trei rețele ABC, NBC și CBS domină pătjenjișul stațiilor de radio și televiziune

locale a căror proliferare, după cum se afirmă în lucrare, este temporizată doar de epuizarea lungimilor de undă disponibile.

De asemenea, un interes specific îl prezintă analiza funcțiilor mass-mediei, cu precizarea că analiza se referă doar la mass-media din S.U.A. Se remarcă 6 funcții de bază ale mass-mediei, unele sint generale iar altele sint specifice: *informarea publicului, educația, persuasiunea (convingerea), distracția, stimularea economiei prin reclamă, obținerea de profit* (p. 10), dar ele sint analizate mai ales din perspectiva *business-ului* — caracteristică fundamentală a mass-mediei în societatea nord-americană, preocupate de cîștigarea unui profit. „Cele mai multe depind, pentru o mare parte a veniturilor lor de clienți (*advertisers*) și multe consideră interesele clienților cînd decid dacă trebuie să utilizeze o rela-tare” (PVIII).

Valoarea reclamei la nivelul anului 1976 a fost de 33 miliarde dolari față de 3 miliarde în urmă cu 30 de ani (1946), reprezentînd 2% din produsul național brut. Reclama furnizează trei sferturi din veniturile ziarelor și totalitatea veniturilor realizate de stațiile de radio și televiziune, ceea ce și explică rapida lor proliferare. În schimb, industria cărții și a filmului își realizează veniturile de la public, care plătește și costul reclamei inclus de fapt în costul produselor. La unele campanii cheltuielile pentru reclamă pot ajunge la 10—14% din valoarea vinzării. Guvernul federal este al zecelea mare client național făcînd reclamă pentru forțele armate, serviciul poștal și alte agenții — 113 milioane dolari în 1975 (p. 295).

Între clienți și mijloacele de comunicare se interpun agențiile de publicitate (*advertising agencies*), care pregătesc și plasează reclama pentru clienți obținînd, de regulă, un comision de 15%.

Reclama electorală asigură o parte însemnată din veniturile mass-mediei, coosturile campaniilor electorale crescînd vertiginos în perioada postbelică. Dacă în campania electorală din anul 1960 J. Kennedy și R. Nixon au cheltuit împreună 24 milioane dolari, în 1972 R. Nixon singur a cheltuit circa 50—60 milioane dolari (p. 179). Pentru un post de senator cheltuielile unor candidați au depășit valoarea de 1 milion. Desigur nu întotdeauna este vorba de bani personali, dar sumele necesitate de campania electorală au devenit cu totul neabordabile. Legea din 1975 limitează volumul cheltuielilor ce pot fi făcute de candidați în campaniile prezidențiale sau pentru Congres.

Totodată, se consemnează faptul că pentru a se impune mulți editori și proprietari procedează la cumpărarea, în exclusivitate, la sume fabuloase, de interviuri cu personali-

tăți, memorii ale acestora, sau cărți, scenarii etc. Nu de puține ori „popularitatea” (adică o mare audiență) se cîștigă prin publicitatea făcută unor indivizi de clasă, hoți, criminali.

Un anumit spațiu, poate prea restrîns în raport cu importanța problemei, se acordă în lucrare, evidențierii efectelor critice ale reclamei (Capitolul „Relațiile publice și reclama” redactat de Th. A. Bowers). Sint avute în vedere atît unele efecte economice cit și unele efecte sociale și psihologice. Printre efectele economice se consemnează faptul că: reclama determină oamenii să cumpere ceea ce nu au nevoie, creînd false nevoi în detrimentul lucrurilor de care au efectivă trebuință, mai mult, creînd un grad ridicat de frustrare pentru clasele dezavantajate ce nu-și permit să cumpere obiectele de lux, mincărurile extravagante; reclama este o cheltuială inutilă deoarece evidențiază diferențe nesemnificative dintre produse și sporește costul lor. Cit privește efectele sociale sint reliefate trei elemente majore: a. reclamele creează stereotipuri neadecvate și degradante pentru anumite grupuri în societate; b. clienții controlează conținutul mass-mediei, nu doar prin prezența reclamelor ci și prin implicațiile datorate dependenței mijloacelor de comunicare de veniturile realizate din reclamă cu consecințe negative asupra celorlalte „mesaje” transmise (informații, divertisment), care trebuie să fie pe „gustul” și în „favoarea” acestor clienți; c. reclama este nefastă copiilor deoarece îi determină să consume produse dăunătoare sau nesănătoase (favorizează consumul de bomboane în locul unor alternative mai nutritive), duce la încetățenirea credinței că medicamentele pot rezolva orice și de aici abuzul de medicamente, incită copiii pentru a hărțui părinții să le cumpere cît mai multe lucruri.

Fidel regulei stabilite se prezintă și contra-argumentele susținătorilor reclamei care nu fac decît să confirme și mai mult criticile enunțate. Așa de exemplu, la faptul că reclama este dăunătoare copiilor se răspunde că stațiile de radio și televiziune „nu-și pot permite să realizeze programe pentru copii fără a introduce și reclame”, iar „expunerea la reclamă este o parte esențială a educației copilului ca un consumator” (p. 306).

Efectele negative ale reclamei sint și profunde în cazul televiziunii (mijloc de comunicare ce depinde exclusiv de reclamă). Datorită unei practici încetățenite, orice emisiune de știri sau de divertisment se fragmentează pentru a face loc transmiterii reclamelor. De regulă, reclamele — unele de-a dreptul insipide — dar a căror consecință sint departe de a fi minore, cum ar fi de exemplu sloganul privind vinzarea de medicamente: „Luați anasin. Este modalitatea numărul unu

prin care americanii tratează durerile de cap" — sînt prezentate de vedete: actori, sportivi etc. și repetate obsedant ziua și noaptea. Întreruperile au loc, de regulă, în momentele cele mai „captivante” ceea ce creează adevărate șocuri pentru individ. În treacăt fie spus se pare că această modă proliferază și la unii autori de „seriale” în căutarea de „efecte” în lipsa conținutului.

O problemă sensibilă pentru mass-media nord-americană este cea a responsabilității. Deși se doresc a reprezenta o contrapondere în raport cu puterea politică și economică, criticii — arată F. Fredler — sesizează faptul că mass-media este foarte birocratică și conservatoare, „că a devenit parte a establishment-ului și favorizează status quo-ul” (p. 12). Două sînt pozițiile cele mai semnificative care se confruntă în domeniul rolului mass-mediei: pe de o parte doctrina liberalistă și, pe de altă parte, teoria responsabilității sociale, potrivit căreia mas-media poate greși dar nu are voie să pună în circulație minciuni

deliberate. Deși disputa are deja o istorie apreciabilă: „Ziaristi din Statele Unite nu au căzut niciodată de acord asupra responsabilităților mass-mediei, chiar dacă ele au fost discutate și unele grupuri au adoptat coduri etice, nici un singur cod nu a fost general acceptat” (p. 85).

Încheiem relatările despre această lucrare de actualitate, cu multe împliniri, dar și cu unele prezentări de suprafață chiar cu unele erori, cu o scurtă caracterizare, realizată de Fredler, a mijloacelor de comunicare în masă în SUA: *transmit informații prin intermediul unor editori (gatekeepers), adesea servesc o regiune geografică limitată, sînt proprietate particulară și operează pentru profit, obțin o mare parte din venituri din reclamă, fac apel la un public numeros (mass-audience), au devenit „afaceri în stil mare” (large businesses) care adesea realizează un monopol sau aproape un monopol.*

Ioan Mărginean

Nicolae Radu, *Dirijarea comportamentului uman*, București, Edit. Albatros, 1981

În lucrarea sa, N. Radu formulează premisele și baza teoretică, direcțiile evolutive și cadrele aplicative ale unei „inginerii comportamentelor” axată pe tehnici de instruire, educație sau dirijare a comportamentelor umane. Informații din psihologie, sociologie, pedagogie, antropologie, știința conducerii, genetică și fiziologie, adesea chiar din literatură sau din disciplinele tehnice sînt corelate și invocate în așa fel încît să fie integral subordonate intențiilor demonstrative pe care autorul și le-a propus. Un discurs interdisciplinar rezultă parcă în mod firesc din natura intrinsecă a problematicei abordate, conducînd cititorul în domenii deja consacrate de științele considerate, dar cu scopul de a formula, analiza, înțelege și demonstra implicațiile unor noi ipoteze sau ale unor noi dezvoltări posibile. Se probează încă o dată că abordarea interdisciplinară dispune nu numai de un gen aparte de rigurozitate metodică și discursivă, dar și de temeuri profund stimulativă ale imaginației (atît în cazul cercetătorului, cît și al cititorului).

Dacă ar fi să rezumăm la maximum lucrarea lui Nicolae Radu, atunci două idei credem că ar concentra cel mai bine substanța demonstrațiilor desfășurate în detaliu. Prima

idee este formulată cînd în termeni ipotetici, cînd pur și simplu asertată, după cum autorul își exprimă speranța de dezvoltare posibilă sau notează realizări probate. Este vorba de „*tehnologia influențării comportamentului uman*, de tehnologiile de instruire sau mai larg, educative. În funcție de cunoașterea mecanismelor și proceselor învățării, de posibilitățile de care dispunem pentru a controla factorii care influențează performanțele în învățare sînt elaborate tehnologii de optimizare a formării comportamentelor umane. În opinia autorului, generalizarea noțiunii de tehnologie din sfera producției în sfera pedagogiei nu este însă o operație cu valoare pur logică, în realitate valoarea ei majoră este practică. Caracteristica oricărei tehnologii este precizia scopului, a căilor și etapelor care vor duce la atingerea lui” (p. 43). A doua idee este o extensie a primei, în sensul că precizează agenții învățării și în funcție de aceștia domeniile de referință ale „ingineriei comportamentului”. Nu numai indivizii izolați învață, dar și grupurile, chiar societățile în ansamblul lor sînt implicate în activități de învățare. „Abordarea multilaterală a fenomenului învățării, centrarea lui

succesivă pe individ, grup și societate reprezintă, în opinia autorului, o depășire conceptuală majoră a actualului mod de a gândi și înțelege fenomenul educativ, cu implicații teoretice și practice deosebite în viitor" (p. 179). Tehnologiile educative trebuie să aibă deci ca referințe atât indivizii izolați, cât și grupurile sau societățile în totalitatea lor.

În raport cu aceste două idei se structurează conținutul întregii lucrări, derulându-se argumentații și ipoteze inedite, unele profund novatoare. Capitolul 1 este destinat analizei a „trei direcții de influențare a comportamentului uman: intervenția directă, condiționarea globală și condiționarea totală. Aici sunt prezentate concepții destul de diferite, uneori chiar contradictorii, cum ar fi cele ale lui C. Rogers și B. S. Skinner, J. L. Moreno și J. M. R. Delgado, care își au originea și se particularizează prin moduri de abordare ce par greu de pus împreună. Premisa autorului a fost însă aceea că „fiecăre teorie în parte surprinde un aspect al problemei pe care îl explică într-un mod sau altul, iar toate împreună realizează o continuitate de fond remarcabilă, fiind de fapt verigi ale unui lanț de fenomene unitare...”. Dezvoltările teoretice de tipul celor skinneiste sunt orientate mai ales individual și instructiv, explică și oferă posibilități de dirijare a formării unor comportamente relativ simple. Tentativa elaborării unei tehnologii educative presupune însă cunoașterea organizării și funcționării grupurilor umane. Capitolul 2 afirmă „o abordare principial nouă a problemei dirijării comportamentului uman”, analizând unele procese de grup, valorile raționale ca trăsături de personalitate și mai ales „tehnologia influențării și formării atitudinii față de muncă”. Sunt valorificate date rezultate din propriile cercetări ale autorului, se procedează la analize teoretice subtile și se propune un exemplu de „tehnologie” specializată pe o problemă. Credem că desfășurarea acestui exemplu este cea mai ilustrativă pentru înțelegerea sensului *practic* al unei tehnologii educative, întrucât ni se prezintă temeiurile teoretice și datele empirice, factorii implicați și principiile tehnologice, perspectivele de aplicare și modurile de evaluare a eficienței (p. 78—109). Ultimul capitol prezintă o nouă extindere, de data aceasta la nivel social comunitar sau global, analizându-se „perspectiva social-istorică asupra dirijării comportamentului uman”. Se au în vedere probleme specifice societății moderne și necesitatea abordării lor în contexte sociale cuprinzătoare. Astfel „învățarea participării, învățarea unor noi valori și menținerea celor superioare, învățarea utilizării corecte a timpului liber și formarea animatorilor, pornind de la problemele reale cu care sunt confrunțați în viață,

reprezintă sarcini noi în direcția rezolvării cărora presează noul contact istoric al multor localități care se urbanizează rapid în prezent” (p. 169). Și de data aceasta se procedează la o analiză concretă, concentrându-se asupra aspirațiilor dominante, de tranziție, pe cale de dispariție sau în curs de consolidare dintr-o comunitate evasiurbanizată din țara noastră. Dirijarea formării aspirațiilor în perioade de tranziție istorică trebuie să se bazeze pe „tehnologii istorice”, deși ele se află într-un stadiu nu numai incipient, ci mai degrabă ipotetic. Sensul unei eventuale contribuții în această privință este acela „de a extinde, cel puțin parțial, rigurozitatea și controlul în sfera unor fenomene vitale pentru evoluția ulterioară a societății omenești, dar care datorită gradului lor de complexitate nu au putut fi gândite în această perspectivă decât în urma unor eforturi îndelungate ale cercetătorilor în domeniul științelor sociale...” (p. 74).

Demonstrațiile și ipotezele formulate de N. Radu invită nu numai la reflecție, dar și problematizează, se raportează critic, deși cel mai adesea în mod implicit, la multe din perspectivele de abordare consacrate. Ideea însăși a unei „inginerii comportamentale” sau „tehnologii educative” suscită nu numai întrebări și controverse, dar și clarificări valorice, poate chiar contestarea posibilității ei. Aspirația spre pozitivare este demult prezentă în științele sociale, forma mai recentă de manifestare fiind „ingineria socială”. Accentul nu este pus în „ingineria socială” atât pe *studiul* fenomenelor sau proceselor sociale, cât pe modalitatea de valorificare a cunoștințelor în *aplicații* sociale de un gen sau altul, dar oricum „tehnologizate”. Sigur că nu ne putem imagina că prin cunoașterea din științele sociale nu se vizează domenii și căi de aplicații în vederea ameliorării sau optimizării vieții sociale. Întrebarea este dacă dezvoltările aplicative din științele sociale ar fi să ia o formă „inginerescă”, „tehnologizată” sau dacă nu cumva trebuie să reflectăm asupra unor forme care să le fie specifice. Admițând că demersurile de cunoaștere socială sunt numai parțial similare cu cele din științele naturii, de ce nu am gândi și asupra unor forme aplicative care să nu fie neapărat de tip „ingineresc”? Termenul de tehnologie este saturat cu prea multe conotații ingineresti și edificatoare ca să nu aibă eventuale consecințe asupra construcțiilor aplicative întemeiate în științele sociale. N. Radu evită generalizarea „pur logică” a noțiunii de tehnologie din sfera producției în cea educativă, insistând asupra „valorii ei practice majore”. Analizele înseși sunt orientate în acest sens. Dacă situația se prezintă astfel atunci ne întrebăm de ce mai este necesar termenul de tehnologie. Să fie acest transfer expresia unei nostalgii a cercetătorului social față de

succesele remarcabile ale științelor tehnologice contemporane?

O altă problemă pe care o considerăm vizează exemplele analizate în capitolul 2 (tehnologia influențării și formării atitudinii față de muncă) și 3 (dinamica aspirațiilor în cadrul unei comunități). Într-o lucrare consacrată dirijării *comportamentelor*, exemplele se referă la alte fenomene psihosociale, care ar putea fi luate ca premise ale comportării, dar în nici un caz identificate cu acestea. Identificarea poate cel mult să apară dintr-o perspectivă strict comportamentistă asupra universului uman, deși am avea și în acest caz destule îndoieli. Este sigur că ilustrațiile sînt prezentate cu subtilitate, autorul vădind multă sensibilitate analitică. Exemplele nu au totuși valoare de sprijin pentru teza „*ingineriei comportamentale*”. Ar fi fost poate necesare referințe la relația dintre

atitudine și comportament sau la influența aspirațiilor asupra comportării sociale și invers. Orientarea inițial tehnologică a lucrării și intenția concentrării numai pe comportamente se vădesc a fi constrîngătoare în raport cu desfășurările analitice din contextele propuse de autor în diferite capitole. Este un caz tipic de depășire a intențiilor programatice prin imaginația cercetătoare. Lucrarea lui N. Radu formulează multe probleme care provoacă angajarea cititorului, lectura activă manifestată prin adeviziuni sau diferențieri; și credem că aceasta este o calitate esențială a unei abordări moderne și deschizătoare de noi orizonturi într-un domeniu de larg interes cum este cel al dirijării instituționale a învățării.

Lazăr Vlăsceanu

Al. Iacobitz Friduș, *Intersecții spirituale*, Iași, Edit. Junimea, 1981

O carte deosebită, ieșită din tiparele obișnuite, este cartea *Intersecții spirituale* a lui Al. Iacobitz Friduș apărută în 1981 în cadrul colecției „Reporter XX” a Editurii Junimea din Iași. Avînd unitate și relief specific, interviurile cuprinse în carte reușesc o admirabilă sinteză a unor mari personalități ale culturii, artei și științei românești contemporane. Majoritatea textelor, dezbate probleme majore ale științei, ale culturii, artei și literaturii. Fie că vorbește de Henri Coandă, Alexandru Graur, Iorgu Iordan, ori Grigore Moisil, Vasile Pavelcu, Ernest Stere, Petre Botezatu ori alții, autorul cărții se simte în largul său. Convorbirile sînt dintre cele mai diverse, atrăgînd atenția cele avînd ca subiect matematica, filozofia, lingvistica, logica, psihologia, viitorologia, literatura și arta. Demonstrațiile de erudiție nu au nimic ostentativ, fiind generate de oameni cu o conștiință socială, profesională și spirituală care denotă o nelimitată sete de cunoaștere. Al. Iacobitz Friduș încearcă și reușește să surprindă trecerile de la un plan de cunoaștere la altul, descifrînd demersul specific al gîndului savantului sau artistului. Cartea este remarcabilă în primul rînd prin faptul că ridică numeroase probleme de mare actualitate pe care autorul le dezbate și le analizează prin dialoguri instructive și interesante.

Un text paradoxal și spiritual, așa cum dealtfel era însuși interviuul îl constituie,

discuția cu acad. Grigore Moisil (*Matematica: știință exactă?*) din aprilie 1969. Reputatul om de știință se referă la utilitatea matematicii în societatea contemporană. Rămînd o știință exactă, demonstrează Grigore Moisil, matematica se ocupă de fenomene calitative nu numai cantitative. Concluzia lui Grigore Moisil este că societatea modernă, avînd nevoie de cunoștințe și informații exacte, are nevoie de matematicieni.

Ceea ce-i unește pe majoritatea interlocutorilor lui A. I. Friduș, axa lor spirituală comună, este exemplara lor statornicie față de Iași și față de climatul cultural al Moldovei. Este și prilejul pentru ca Henri Coandă aflat în vizită la Iași și care și-a făcut studiile liceale în acest oraș, să-i declare reporterului: „Ceea ce m-a frapat cel mai mult este tineretul Iașului, care era în jurul meu și pe care l-am văzut atît de entuziasmat. E viitorul țării. Dacă am avut norocul să fiu român, aceasta a fost spre deplina și permanentă mea bucurie. Am militat o viață întreagă pentru afirmarea României în străinătate” (p. 65). Pasionat de tot ceea ce demonstrează capacitatea de creație a creierului uman, H. Coandă se referă apoi la domeniile de cercetare științifică în care numeroase nume de savanți, cercetători sau tehnicieni au înscris priorități românești.

După părerea noastră, interviul cel mai consistent și în același timp curajos este cel luat academicianului Cristofor Simionescu

despre *Cercetarea științifică și dinamica dezvoltării*. Referindu-se la raporturile dintre cercetarea fundamentală și cercetarea aplicativă, răspunsurile au accente polemice justificate. Există după opinia acad. Cristofor Simionescu, două categorii de cercetători: una care cunoaște zonele unde sînt întreprinse cercetări de adîncime și de așteptat rezultate de interes general și alta care nu va întreprinde niciodată nimic în acest domeniu deoarece se mulțumește să beneficieze de informații limitate. Intervievatul încearcă să răspundă la întrebarea de ce noi românii nu avem un Premiu Nobel? După părerea sa acest lucru va fi posibil atunci cînd vom cultiva mințile de excepție și în paralel ne vom concentra eforturile materiale și umane asupra școlilor științifice. Discuția trece apoi la raportul dintre cercetarea fundamentală și cea aplicativă cu raportare la fizică și chimie. Fîind nelndolelnice contribuțiile însemnate ale chimiei la dezvoltarea civilizației contemporane, acad. C. Simionescu își manifestă insatisfacția față de chimie, față de datorile ei în raport cu civilizația contemporană... După părerea sa chimia modernă a produs mult mai puțin decît fizica în procesul cunoașterii și se găsește încă la poarta revoluției tehnico-științifice contemporane. Dezvoltarea chimiei se face încă cu prețul poluării mediului și modificării echilibrului ecologic, cu mare consum de energie, materii prime și cu multe deșeururi. Deoarece chimiștii se găsesc la distanță atît față de natură cît și față de cuceririle fizicii, este posibil ca pînă la sfîrșitul secolului chimia să se reprofileze integral.

Interviurile cu diferite personalități științifice se bazează pe o solidă documentare bibliografică și se referă la literatura de specialitate politică, economică, psihologică, filozofică. Este ceea ce se petrece și în convorbirea cu Petre Botezatu (*Logică și romantism*) în care se reiau, printre altele, idei fecunde despre valoarea logicii formale și se fac delimitările necesare dintre psihanaliză, logică și hermeneutică, sau în discuția cu Vasile Pavelescu (*Adevăr, bine, responsabilitate*). În acest din urmă interviu, prin întrebări bine alese, Al. I. Friduș obține din partea lui V. Pavelescu informații utile cercetătorului din domeniul științelor sociale, referitoare la organicitatea pedagogiei, psihologiei și sociologiei, științe care nu pot exista decît împreună. Omul fiind o ființă socială și neexistînd act care să nu aibă repercusiuni în planul relațiilor interumane, rezultă că nici realizările cercetărilor din acest domeniu nu sînt posibile fără colaborarea între disciplinele amintite.

Un alt interviu, cu prof. dr. Mihai Todosia despre *Dimensiunile politice ale științelor* oferă o concepție sintetică asupra unor multiple și variate aspecte din doctrinele economice

contemporane. Mihai Todosia argumentează în mod competent și riguros că țara noastră a sintetizat și teaurizat o experiență economică prețioasă, element de referință și inspirație pentru politica economică a țărilor în curs de dezvoltare. Prestigiul de care se bucură România în lume — subliniază M. Todosia — se datorează atît realizărilor popoului român cît și politicii constructive a acesteia.

Ne-au mai atras atenția în mod deosebit cele două convorbiri referitoare la lingvistică, cu implicații profunde în plan social (*Limba, cultură și civilizație* cu acad. Alexandru Graur și *Lingvistică, afirmarea valorilor și cultivarea limbii* cu acad. Iorgu Iordan). În prima convorbire, în stilul său obișnuit și seducător, Al. Graur emite unele considerații deosebit de pertinente privind interesul care se arată limbii române în școală. În general, arată Al. Graur, „eu cred că școala actuală nu-și face datoria” (p. 99) în privința cultivării limbii. Elevii nu mai învață lucrurile elementare și esențiale cum ar fi de pildă ortografia: „Ei învață teoria mulțimilor și învață ce-i abstract și concret, dar nu învață lucrurile elementare și esențiale: tabla înmulțirii și gramatica cea de toate zilele, și geografia patriei, și istoria patriei ș.a.m.d.” (p. 100). Este de reținut, de asemenea, ideea extrem de valoroasă pe care Al. Graur și-a propus-o întotdeauna în activitatea sa publicistică și științifică, și anume să prezinte lucrurile adînci într-o formă simplă.

Referindu-se la relațiile dintre lingvistică și presă, Iorgu Iordan emite considerații pertinente referitoare la slaba atenție acordată prin articolele din ziare și reviste problemelor limbii române actuale. În acest sens — propune I. Iordan — ar fi utilă crearea unui organ de stat și a unei publicații lunare pentru cultivarea limbii române, care să se ocupe și de cazurile de nerespectare a ortografiei oficiale.

Subliniem modul de prezentare al lucrării în care sînt alternate succesiv relațiile celor intervievați cu intervențiile reporterului, deloc formale, fapt ce-l solicită permanent pe cititor. Totuși, calitățile profesionale ale interlocutorilor, ca gînditori sociali, savanți sau literați sînt reliefate numai uneori neglijîndu-se omul. Este, de asemenea, de înțeles că într-o astfel de întreprindere, de proporțiile celei prezentate, nu pot fi evitate cu totul locurile comune, detectabile din fericele doar în cîteva discuții, în special în cele referitoare la poezie și critică și în care se discută, de pildă, locul în panteonul culturii naționale a unor valori de-acum arhicunoscute. În mod evident, lucrării prezentate i se pot aduce și o serie de critici, e drept neînsemnate și nicidecum provocate de întrebările lui Al. I. Friduș ci de calitatea unor răspunsuri.

În acest sens, credem că trebuie discutate mai mult meritele și reușitele acestei cărți: o lucrare solidă, consistentă, scrisă la un nivel accesibil dar fără a face rabat calității științifice și publicistice. Al. Iacobitz Friduş

demonstrează pasiune de reporter și rigoare de om de știință, reușind alcătuirea unei lucrări de certă valoare culturală și științifică.

Florian Popa Micșan

SOCIOLOGIE ȘI ETNOLOGIE

Ștefan Costea, Ion Ungureanu, *A Concise History of Romanian Sociology*, București, Edit. științifică și enciclopedică, 1981

Lucrarea face parte dintr-o serie de publicații destinate cunoașterii în străinătate a principalelor contribuții notabile aduse de științele socioumane românești dezvoltării științei și culturii universale. Ea urmează, astfel, unor încercări de mai mică extindere care s-au făcut la noi atât pentru popularizarea științei sociologice românești în străinătate, cât mai ales pentru stabilirea unor contribuții românești, prioritare sau măcar remarcabile, la progresul cunoașterii sociologice științifice.

Pornind de la un asemenea obiectiv autorii au trebuit să țină seama, în sinteza de istoria sociologiei românești pe care au elaborat-o, atât de lucrările anterioare pe aceeași temă și cu același scop, cât și de „eficiența” pe care asemenea tipuri de lucrări o pot avea în străinătate. Este, deci, firesc ca și aprecierea reușitei acestei scurte istorii a sociologiei românești să se facă prin raportarea la aceleași criterii și intenții.

Va trebui să recunoaștem mai întâi că lucrarea elaborată de St. Costea și I. Ungureanu reprezintă cea mai cuprinzătoare dintre sintezele de istoria sociologiei românești publicate în limbi străine. Desigur, aceasta nu înseamnă că absolut toți sociologii și lucrările noastre de sociologie și-au găsit locul în sinteza de față. Dar cu mare greutate pot fi găsite contribuții sociologice românești *notabile* care să fi fost pierdute din vedere. În al doilea rând, deși spațiul editorial este deosebit de restrâns, autorii au reușit să găsească modalități optime de asigurare a unui *echilibru* în prezentarea diferitelor curente și teorii sociologice, a personalităților marcante care au ilustrat la noi știința sociologiei. Ceea ce nu se poate afirma despre lucrările similare precedente.

Deși un cunoscător avizat al istoriei sociologiei românești nu găsește în prezenta lucrare

interpretări cu totul noi — de fapt, nici nu este acesta scopul unei sinteze a istoriei unei științe — el poate găsi de regulă evaluări corecte, într-adevăr concise și bine susținute ale tuturor contribuțiilor sociologice românești importante.

Lucrarea este împărțită în două capitole mari. Primul se ocupă de curente și tendințele în istoria sociologiei românești până la 23 August 1944. Capitolul începe cu analiza concepțiilor sociologice ale revoluționarilor de la 1848, respectiv, a concepției iluministe a lui I. H. Rădulescu, a concepției revoluționar-democratice a lui N. Bălcescu și a concepțiilor revoluționarilor transilvăneni (E. Barițiu și S. Bărnuțiu). Explicând aceste concepții prin raportarea lor la subtextul social național și la evoluția ideologiilor europene, autorii evidențiază ideile novatoare privind dezvoltarea social-economică a României și modul original în care gânditorii noștri pașoptiști au aplicat unele idei, concepte și scheme de gândire apusene la realitățile noastre naționale, oferind astfel și bazele apariției și dezvoltării unei sociologii românești originale. Din acest punct de vedere este de remarcat începutul cercetării sociologice „monografice” prin Ion Ionescu de la Brad.

Apariției și dezvoltării sociologiei românești marxiste i se acordă un spațiu mai larg, subliniindu-se totodată contribuțiile sociologiei burgheze atât la dezvoltarea sociologiei ca știință, cât și la angajarea socială pentru reformă și democrație la sfârșitul secolului trecut și la începutul secolului nostru. Primul capitol se încheie cu prezentarea analitică, a sociologiei românești interbelice, desigur, cea mai bogată în rezultate și cea mai dinamică perioadă a dezvoltării sociologiei noastre. Concluzia generală a primului capitol arată varietatea, amploarea și bogăția de idei a

dezbaterei sociologice românești privind căile dezvoltării sociale, culturale, economice și politice a României, *originalitatea* unor soluții românești la problemele teoretice ale sociologiei și la cele practice ale evoluției sociale capitaliste din țara noastră.

Al doilea capitol al lucrării începe prin configurarea unui cadru de analiză sociologică cantitativă a istoriei sociologiei românești de după cel de al doilea război mondial. Este evaluată cantitativ „producția sociologică” globală și ni se prezintă o interesantă și originală descriere cantitativ-statistică a dinamicii acestei activități. În continuare, este analizată distribuția pe domenii, teme și tipuri a sociologiei noastre trecându-se, pe această bază, la o analiză *calitativă* a ei în funcție de marile probleme sociale ale revoluției și construcției socialiste în țara noastră.

Grija permanentă a autorilor de a face o „reprezentare” cât mai fidelă cu putință a mișcării noastre sociologice de azi (personalități, instituții, cercetări, publicații), realmente lăudabilă de altminteri, face însă ca în puține pagini să fie introdusă o cantitate mare de informație, spiritul analitic și sintetic

excelent realizat mai înainte pierzând treptat din forță. Căștigurile astfel obținute nu pot fi însă nici ele subapreciate. Credem că un cercetător străin poate acum să găsească destul de ușor numele sociologilor și instituțiile de cercetare care se ocupă în România de o problemă sau alta, să-și formeze o imagine clară despre preocupările noastre sociologice și, în cele din urmă, poate face o evaluare în cunoștință de cauză a acestor preocupări.

Bibliografia selectivă cu care se încheie volumul poate fi de un real ajutor în acest sens. Selectivitatea nu i-a diminuat cîtusi de puțin reprezentativitatea. Scrisă cu maximă economie de mijloace dar cu mare claritate și acuratețe *A Concise History of Romanian Sociology* este o lucrare în primul rînd de o certă utilitate. Nu numai pentru specialiștii străini în sociologie dar și pentru mulți dintre sociologii noștri. Nu numai pentru sociologi cit și pentru toți cei interesați de evoluția științelor socioumane în țara noastră, a culturii noastre naționale.

Gheorghe Alceu

Dionisie Petcu, *Conceptul de etnic*, București, Edit. științifică și enciclopedică 1980

În ultimii ani au apărut, după cum se știe, valoroase lucrări și studii consacrate, atât problematicii națiunii și națiunii socialiste, cît și celei referitoare la naționalitățile conlocuitoare și rezolvarea problemei naționale în țara noastră. Între lucrările teoretice de marcă în acest domeniu se înscrie și cartea lui Dionisie Petcu consacrată conceptului de etnic.

Reprezentînd un eseu metodologic, lucrarea încearcă să pătrundă în complicatul conținut al conceptului de etnic și de etnie, autorul fiind convins pe bună dreptate că „...atîta timp cît nu se știe cu precizie ce este etnicul nu se poate da un răspuns satisfăcător nici problematicii națiunii, nici a specificului național, nici a relațiilor naționale, pe scurt, problematicii oricărui fenomen, care, într-un fel sau altul, ține de sfera etnicului” (p. 5). Iar la un răspuns satisfăcător dat acestei probleme nu se poate ajunge în măsura în care se menține în continuare ceea ce autorul numește „...o descurajantă lipsă de rigoare determinată vizibil de absența unei metodologii științifice”.

Această metodologie științifică pe care lucrarea o propune pornește de la principiul fundamental al *corespondenței dintre formațiunea socială și comunitatea etnică*. Pe această filieră, lucrarea începe „...cu critica termenului însuși, cu defetșizarea lui, cu decelarea accepțiunilor sale și, implicit, consolidarea uneia sau alteia dintre ele: a aceleia care surprinde obiectul în cel mai profund și mai adecvat mod” (p. 19–20). Care va fi, în viziunea cărții, acea accepțiune în stare să surprindă obiectul, adică etnicul, în cel mai profund și mai adecvat mod?

De la bun început, cititorul este prevenit că această accepțiune nu este nici originea comună ce dă identitatea de sine a unui popor, aceeași de-a lungul timpului, într-un atare înțeles etnicul apărînd ca imuabil; nici cea biologică ce reduce etnicul la rasă — artificiu din plin folosit de toate doctrinele și practicile de tip rasist — sau care topește organic planul biologic cu cel cultural — acesta din urmă avînd, totuși, rolul determinant — așa cum procedează în cea mai mare măsură antropologia culturală a secolului nostru;

nici spiritul universal sau alte forțe transcendente proclamate de toate filozofiile speculative și concepțiile metafizice; nici determinanțele psihice la care s-au referit interpretările pur psihologice, cele psiho-sociologice sau psihanaliza. Toate aceste înțelesuri ale etnicului operează o ruptură între etnie și societate, între etnic și social, plasând astfel etnicul în afara determinismului și istorismului, proclamându-i imuabilitatea sau, dimpotrivă, dizolvându-l în formele lui concrete de manifestare.

Sistemul de referință care, în concepția autorului, ar permite abordarea științifică a etnicului nu este „...altul decât cel propus de concepția marxistă” (p. 101) deși, apreciază critic, autorul, „nici astăzi nu există un aparat conceptual bine mlădiat pentru a gândi și explica într-un mod materialist-dialectic fenomenul etnic”, cu toate „...că, în ultima vreme, s-au intensificat sensibil eforturile marxiștilor de pretutindeni în direcția perfecționării conceptelor etnice și, implicit, a dezvoltării unei teorii proprii despre etnie sau despre anumite forme ale acesteia” (p. 47).

Sistemul de referință pe care cartea îl propune pentru a ajunge la „un concept nemitizat de etnic” (p. 129) se întemeiază pe conceptele filozofice de obiect și subiect istoric și pe două premise fundamentale: a. umanul este socialul însuși, aceasta însemnând primordialitatea muncii, a relațiilor sociale și, deci, necesitatea de a înțelege că „...un popor nu se poate defini prin altceva decât tocmai prin acel ansamblu de activități, de relații pe care el însuși le dezvoltă istoricește; esența lui va fi însăși realitatea socială” (p. 120). „Esența lui etnică va fi însăși esența socialului său, el fiind însăși expresia producerii și reproducerii acestuia” (p. 121); b. sociabilitatea este o determinare obiectivă a realității sociale ceea ce face ca fenomenul grupării oamenilor în etnii — triburi, etnii sclavagiste, națiuni burgheze etc. — să apară și el ca o determinare obiectivă a realității sociale însăși, a naturii acesteia, astfel încât realitatea socială ca atare se etnicizează, adică, „...prin dialectica sa internă, prin relațiile sale de determinare ce funcționează între toate compartimentele sistemului social se modelează istoricește pe sine ca realitate socială specifică: suedeză, italiană, poloneză etc.”, aceasta însemnând, în alți termeni, că se modelează istoricește pe sine ca realitate etnică.

Articulația fundamentală a sistemului de referință autorul o consideră a fi modul de producție care determină, atit dimensiunile *cantitative* ale etniei, proporțiile ei demografice, societatea dispunând de modalități specifice de reglare a mărimii demografice a colectivităților umane, cit și aspectele *calitative* de ordin economic, social, politic, familial,

teritorial, lingvistic, etc. care, toate, se află într-o legătură organică și, în același timp, fiecare manifestă o relativă autonomie și o funcționalitate specifică în ansamblul sistemului dat.

Schimbarea modului de producție determină transformarea și a dimensiunilor calitative ale etniei, aceasta dobîndind o nouă configurație definitorie, corespunzătoare noului său stadiu istoric. Iată de ce — se precizează în lucrare — „...în două formațiuni sociale distincte, o colectivitate nu poate să rămînă esențialmente identică cu sine” (p. 151) iar „...treccrea de la o formațiune socială la alta, pe baza dialecticii interne a modului de producție, va presupune în cele din urmă schimbarea calitativă a colectivității umane” (p. 157).

S-ar putea înțelege de aici că etnia se confundă cu societatea, ceea ce — mărturisește autorul — ar face inutil însuși conceptul de etnie. Se precizează, de aceea, expres că etnia nu se confundă cu societatea și nici tipul de etnie cu orinduirea socială (p. 193). În realitate, sistemul de referință considerat explică numai că motorul diversificării etnice a umanității este dialectica existenței sociale și că etniile sînt „societăți individualizate”, formațiuni sociale într-o ipostază specifică, inimitabilă, de unicum. Astfel încît, „...geneza, respectiv, dispariția unui mod de producție determină în cele din urmă geneza, respectiv, dispariția tipului corespunzător de etnie, procesul istoric al reproducerii orinduirii în limitele sale proprii fiind implicit și procesul reproducerii structurii sale etnice. Istoria umanității poate cunoaște atîtea tipuri de etnie, cite tipuri de formațiuni sociale poate „inventă” (p. 197). Tocmai acest proces este cel care, în viziunea cărții, creează popoarele, le transformă și le destamă (p. 177).

Iar în ceea ce privește viitorul, autorul se întreabă „... în ce măsură se poate concepe o umanitate omogenizată din punct de vedere etnic?” Răspunsul lui este categoric negativ: aceasta ar implica „... transformarea genului uman într-un singur subiect istoric”, „... o umanitate care ar exista, în totalitatea ei, în aceeași matrice de condiții obiective, ceea ce istorisește este o imposibilitate” (p. 205).

Aici ar fi fost, poate, locul potrivit pentru a intra în dialog cu poziții ideologice contemporane care încearcă să susțină, fie „moartea națiunii” atunci cînd comunismul va triumfa în întreaga lume, fie afirmarea unei noi forme de comunitate istorică a omenirii constituită la nivel planetar, fie, dimpotrivă, un proces de „fisiune” avînd drept rezultat concret pulverizarea etnică a umanității. În general, analiza întoarce parcă spatele actualității, atit de bogată în fenomene și procese etnice

de o deosebită semnificație pentru evoluția lumii de astăzi, cum sînt, de pildă, cele ce caracterizează realitățile unor țări dezvoltate ale Occidentului dar, mai ales, cele specifice multora dintre țările care și-au cucerit recent independența.

Dincolo de acest aspect, întreaga analiză pare a suferi de o inconsecvență logică: etnicul este conceput numai ca particularizare, concretitudine în timp și spațiu, dar cînd autorul trebuie să spună totuși ce este pînă la urmă etnicul, ajunge *volens nolens* la „matricea de determinatii universale” care-l definește. El a fost obligat să ajungă la această matrice constrîns chiar de logica sistemului său: dacă etnia înseamnă societate individualizată, care sînt determinațiile individuării? Aceste determinații le găsește, pînă la urmă, în limbă, teritoriu, conștiință de sine etc., adică în ceea ce a numit la început „concepte empirice” pe care le-a considerat irelevante pentru definirea etniei și a etnicului. Deși are o multitudine de idei fertile, cel mai ade-

sea de o deosebită adîncime și forță explicativă, lucrarea rămîne totuși un model de analiză abstractă, speculativ deductivistă, lipsită de acea putere de confruntare cu contemporaneitatea și de forță explicativă a ceea ce este, din punct de vedere etnic, mai semnificativ și definitoriu pentru epoca noastră.

Dincolo de aceasta, însă, rămîne un fapt cert că lucrarea oferă o analiză amplă, de tip filozofic, a conceptului de etnic, concept căruia, după cum știm, din perioada dintre cele două războaie mondiale, în țara noastră nu i s-a mai dedicat nici o lucrare de sinteză și de pe poziții marxiste. Chiar dacă nu a reușit să rezolve pînă la capăt problemele multiple și complexe ale etnicului este meritoriu că lucrarea realizează un serios pas înainte în descifrarea, de pe pozițiile filozofiei noastre, a obiectului analizat, venind să umple un gol în literatura din țara noastră consacrată acestei probleme.

Elena Florea